

ИП ДЖАБРАИЛОВ РУСЛАНБЕК ХУМИДОВИЧ
НАЧАЛЬНАЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА №1
(«НОШ №1 г. Шали»)

Выписка из ООП НОО
утвержденной приказом от 29.08.2025г.
№ 13

**Рабочая программа
учебного предмета
«Ненан мотт (нохчийн)»**
для учащихся 1-4 классов
на 2025-2026 учебный год

г. Шали, 2025г.

Чулацам

Кхеторан кехат.....	3
«Ненан мотт (нохчийн)» дешаран предметан йукъара характеристика....	4
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморан Iалашонаш.....	6
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан чулацаман линиш.....	7
Дешаран планехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг...	8
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан чулацам.....	9
1 класс.....	9
2 класс.....	14
3 класс.....	18
4 класс.....	21
Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тIегIанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лору жамIаш ...	24
Личностни жамIаш.....	24
Метапредметан жамIаш.....	26
Предметан жамIаш.....	29
1 класс.....	29
2 класс.....	31
3 класс.....	32
4 класс.....	34
Тематикин планировани.....	37
1 класс	37
2 класс.....	49
3 класс.....	58
4 класс.....	65
ЙУХХЕДИЛЛАР	70

КХЕТОРАН КЕХАТ

Лелаш долчу нормативан-бакъонан документашца догӀуш, нохчийн мотт (оьрсийн мотт а санна) Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттан статус йолуш бу (2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.). Иза нохчийн халкъан оьздангаллин коьрта хьал а ду, дешаран хьукматашкахь дешаран предмет санна хьобхуш а бу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа (кхидӀа Програма) кхолларан бух бу хӀара нормативийн-бакъонийн документаш:

- Россин Федерацин конституци (26 статья);
- 2012 шеран 29-чу декабран №273-ФЗ йолу «Россин Федерацин дешаран хьокъехь» Федеральни закон (5, 8, 12, 14 ст.) (02.07.2021 ш. ред.);
- 1991 ш. 25 октябран № 1807-1 йолу «Россин Федерацин халкъийн меттанехь» Федеральни закон (2, 6, 9, 10 ст.) (11.06.2021 ш. ред.);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт, Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021 ш. 31 майхь № 286 йолу омранца чӀагӀдина долу;
- Кхетош-кхиоран герггара программа (къобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол);
- Россин Федерацин къаьмнийн ненан мотт хьехаран концепци (Россин Федерацин серлонан Министерсвон коллегехь чӀагӀйина 2019.10.01);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггара программа (къобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18.03.2022 ш. № 1/22 йолу протокол);
- 2003 шеран 23 мартан Нохчийн Республикин конституци (09.01.2022 ш. хийцамашца);
- 2007 шеран 25 апрелан № 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.);
- 2014 шеран 30 октябран № 37-РЗ йолу «Нохчийн Республикин дешаран хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 N 13-РЗ ред.);
- 2020 ш. 17 августан № 180 йолчу «Нохчийн Республикин дешар кхиор» Нохчийн Республикин пачхьалкхан программина хийцамаш йукъабалоран хьокъехь» Нохчийн Республикин Правительствон Постановлени (2022.03.17 бинчу хийцамашца);
- Нохчийн Республикин тӀекхуьу чкъор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара концепци (тӀечӀагӀйина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 14.02.2013 ш.);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьртачу бакъонийн гулар тӀечӀагӀйарх

№83 йолу Указ (тӀечӀагӀдина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 2020 шеран апрелан 29-чу дийнахь)

- Нохчийн Республикехь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чӀагӀийна 2022.05. 12 № 3 йолчу Илманан Советан кхеташонехь);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьрта бакъонаш /Джамалханов З.Д., Мациев А.Г., Овхадов М.Р., Халидов А.И., и.д. кх. – Собыла-гӀала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2022. – 64 а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

«Нохчийн мотт» дешаран предметан герггара белхан Программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программаш кхочушйечу организацешна (хьукматашна) хӀоттийна йу.

Школан дешаран хӀинцалерчу тенденцешна а, Iаморан жигарчу методикашна а тӀехьажийна йолу «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа хӀотторехь хьехархошна методикин гӀо лацаран Iалашонца кечийна йу хӀара Программа.

Белхан Программо хьехархочун аьтто бийр бу:

1)нохчийн мотт хьехаран процессехь йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь кепе далийна Iаморан личностни, метапредметан, предметан жамIашка кхачаран хӀинцалера некъаш кхочушдан;

2) Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца (Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021.05.31 № 286 йолу омранца чӀагӀдина долу); Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггарчу программца (кьобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18 мартан 2022 ш. № 1/22 йолу протокол); Кхетош-кхиоран герггарчу программца (кьобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол); Нохчийн Республикин тӀекхуьу чкьор син-обьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара Концепцица (тӀечӀагӀийна Нохчийн Республикин куьйгалхочо 14.02.2013 ш.) цхьаьнадогӀу Iаморан кхочушдан лору жамIаш а, «Нохчийн мотт» дешаран предметан чулацам а Iаморан шерашца къасто а, хӀоттамца дӀанисбан а;

3)билггал йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Iаморна дешаран хенан магийнчу герггарчу дӀасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Iаморан коьчал карайерзорхьама йалийнчу дешаран гӀуллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш, календарно-тематикин планировани кечйан.

Программин чулацам тӀехьажийна бу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарто «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана лехамийн декъахь далийнчу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьрта дешаран программа кхиамца карайерзоран жамIашка кхачарна.

Программа тӀехъажийна йу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъайогӀучу нохчийн меттан курсана кхачо йарна а, гӀо лацарна а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан герггарчу белхан Программин чулацам йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнабогӀуш бу.

Программа кхочушйаран бухехь йерг системно-гӀуллакхаллин кеп йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

Нохчийн матто, шен тӀекеренан а, оила йовзийтаран а йукъара функцеш кхочушйарца, таро ло адамашна вовошашца йукъаметтигаш лелон, иштта дакъалоцу личностан кхетам а, дуьнене хьежам а кхоллабаларехь. Нохчийн мотт мехала гӀирс бу нохчийн къоман культурин ламасташ а, истори а ларйаран а, йовзийтаран а. Ненан (нохчийн) мотт хаар а, цуьнан тайп-тайпана кепаш карайерзор а, тайп-тайпанчу дакъошкахь а, хьелашкахь а маттах нийса а, эвсара а падйаэца хааро а билгалдо личностан социалан дахарх дӀайолар кхиаме хилар.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран 1-4-чу классийн дешаран системин коьрта элемент йу, цо нохчийн меттан культурин декъехь говзалла а, корматалла а кхуллу. И дешаран йукъарчу система йукъабалор кхочшудо гуманитарни циклан кхечу предметаца чулацаман уьйр йалорца, доккхачу декъана – «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметца.

Шкоlexь нохчийн мотт 1амор тӀехъажийна ду дешархочун синьобьздангаллин а, коммуникативни а культура кхачаме йарна, цуьнан кхетаман а, кхоллараллин а корматалла а, ойлайара а, изс а, суртхӀотторан похӀма а шардарна а, дешаран гӀуллакх ша кхочушдан а, шен хаарш лакхадаха 1аморна а.

Нохчийн мотт 1аморан чулацам иштта тӀехъажийна бу функционални грамотность адаман йеша хаар, текстах кхета хаар, тайп-тайпанчу кепийн тексташкарчу хаамех пайдаэца, церан мах хадон, ойлайан а, шайн 1алашонашка кхача а, шайн хаарш а, таронаш а шорйан а, социалан дахарехь дакъалаца а хаар санна кхиорна а. Къамелан а, тексти а гӀуллакхалла ситсемахӀотторан коьрта дакъа ду шкоlexь нохчийн меттан курс карайерзорехь.

Дешаран предметан чулацам внеурочни гӀуллакхдарехула а кхочушбан тарло: экскурсеш, тематикин меропрятеш, кыйсамаш (конкурсах), и.д.кх.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет 1аморан 1алашо а, хьесапаш а Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тӀегӀанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет 1аморан 1алашо – дешархойн коммуникативни хьуьнарш кхоллар (барта а, йозанан а, монологан а, диалоган а къамел кхиор), уьш къамелан гӀуллакхдарна практикехь йукъабалор; дешархошкахь нохчийн маттах а, халкъан культурица цуьнан уьйрах а билггал долу хаарш кхоллар.

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тӀегӀанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет 1аморан хьесапаш ду дешархошкахь кхоллар а, кхиор а:

- нохчийн меттан шатайпаналлех, къоман ламастех, шен халкъан культурах йуьхьанцара кхетам; этнически кхетам (самосознани) кхиор;
- нохчийн матте позитиван эмоцин-мехаллин йукъаметтиг, цуьнан цIеналла а, башхалла а ларйарехь декъах хиларан синхаам; нохчийн матте бовзаран дог дар, шен къамел кхачаме дало гIертар;
- тIекеренан Iалашонашца, хьелашца, хьесапашца богIу меттан гIирсаш харжарехула, нохчийн маттахь жамIаш дарехула а, шена хетачунна бух балорехула долу хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- хьехархочун/однокласникийн барта аларш хазарехь тIеэца хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- нийса йеша а, нийса йазйан а, урокан темехула диалогехь а, коллективан беседехь дакъалаца, чолхе доцу барта монологан аларш а, йозанан тексташ а хIитто хаар кхоллар а, кхиор а;
- нохчийн меттан системех а, хIоттамах а болу йуьхьанцара кхетамаш (фонетикех, графикех, лексикех, морфемикех, морфологех, синтаксисах);
- функционални говзалла а, хийцалучу дуьненаца кхиаме зIе латто а, кхин дIа долчу кхиаме дешарна кийча хилар а кхоллар а, кхиор а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан Программин чулацаман коьрта линеш

Дешаран предметан коьчал меттаIилманан дакъошца йогIуш хIоттийна йу. Нохчийн меттан систематически курс Программехь хIокху чулацаман линишца йалийна йу: «Маттах лаьцна хаамаш», «Фонетика, орфоэпи, графика, орфографи»; «Лексика», «Морфемика», «Морфологи», «Синтаксис», «Орфографи а, пунктуаци а», «Къамел кхиор».

Программехь къаьсташ йу кхо блок: «Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш», «Систематически курс» (1-чу классехь хьалхарчу эха шарахь – «Йоза-дешар Iамор»), «Къамел кхиор».

«Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш» цIе йолу хьалхара блок йобзна йу шайн вовшашца йолчу уьйраца цхьаьна къамелан гIуллакхдаран деа тайпанехула кхиарца, йуьхьанцарчу классийн дешархойн (тIекеренан Iалашонаш къасто хаа, къамелан тIекеренехь нийса дакъалаца) коммуникативни карадерзарш кхиорца; къамелан этикетан бакьонех пайдаэцаран практика алсамйаккхарца.

«Систематически курс» цIе йолчу шолгIачу блоко йукъалоцу меттан дакъойх пайдаэцарна тIехь тергам барна кхачо йен чулацам, дешаран а, практикин а хьелашкахь меттан дакъойх пайдаэцаран бухера карадерзарш а, хаарш а кхиор; хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманех болу йуьхьанцара кхетамаш кхоллар. ХIара блок тIехьажийна йу (Iамийнчун гурашкахь) хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманаш практикехула карайерзорна; дахаран йерриге сферашкахь нохчийн маттах пайдаэцарехь жобпаллин а, кхетаме а йукъаметтиг кхиорна.

«Къамел кхиор» цIе йолу кхоалгIа блок. Чулацаман коьртачу декъах кху блокехь тексташца бен болх бу: кхета хаар кхиор, йеллачу тексташна анализ

йар, тайп-тайпанчу функциональни-маѳниин тайпанийн, жанрийн, стилийн шен тексташ кхоллар.

Дешаран планехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнадогӀуш, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъа а йогӀу, Iамо тIейожош а йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» Iаморна леринчу сахьтийн йукъара терахь – 270 с.

(хIора классехь кIирнах 2 с.): 1-чу классехь – 66 с., 2-чу классехь – 68 с., 3-чу классехь – 68 с., 4 классехь – 68 с.

Дешаран учрежденин бакъо йу дешаран предмет Iаморна деллачу сахьтийн барам, дешаран йукъаметтигийн декъашхоша кхуллучу планан декъан сахьтийн чохтах ша алсамбаккха.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

1 класс

Йоза-дешар Іамор

Къамел кхиор

Гайтаме-васте моделийн гІоьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам. Къамел суьртийн а, схемийн а гІоьнца маьІнийн дакъошка (предложенешка) декъар.

Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугІуш а текстах кхетар.

ХІума а, цуьнан цІе йоккху дош а. (Мила?), (хІун?) бохучу хаттаршна жобпаш лун дешнаш. ХІуманийн дараш гойту дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам.

Іаморан диалогехь дакъалацар. Билгалйаьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хІоттор.

Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хІиттор.

Къамелан гІиллакхаш. Нохчийн меттан гІиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– *Іуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Іодика йар – Іодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркала! ...*).

Хаттаран предложенин интонаци (йиш).

Нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тІеэцна дешнаш довзар.

Дош а, предложени а

Дешан маьІнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьІна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гІуллакх а. Къамелехь хІуманаш, хІуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар.

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а.

ХІума (объект) йовзар санна дош тІеэцар. Дешан маьІнина тІехь тергам. Дош а, цо билгалйо хІума а йовзар (къастар).

Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тІаьхьалла (рогІалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица) предложенеш дІайешар. Интонированин (иэшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар.

Диалог.

1-на тІера 10-на тІекхаччалц дагардар.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хІоттаман а, цуьнан маьІнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тІаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тІе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар.

«К» элпаца билгалде абзнаш.

Цхъана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*. Дешан абзнийн анализ, абзнийн моделащца болх бар: дешан абзнийн хIоттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца догIу дешнаш далор.

Мукъа, мукъаза абзнаш а, зевне, къора мукъаза абзнаш а довзар (къастар).

Нохчийн меттан ша-тайпа абзнаш: *кх, къ, кI, аб, об, уь, юь, яь, хь, гI, nI, mI, xI, цI, чI, I*.

Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар.

Графика

Аз а, элп а довзар (къастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, могIанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.

Нохчийн графийн дешдакъойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо ша-тайпа мукъа (*аб, уь, об*) а, мукъаза (*гI, кх, къ, кI, nI, mI, xI, хь, цI, чI*) а элпаш. Элп *I*. Дешнийн абзнийн-элпийн анализ.

Е, ё, ю, я, й элпийн гIуллакх.

Адамийн фамилешкахь а, цIерашкахь а, дийнатийн а, гIалийн, йартийн, урамийн цIерашкахь а доккха элп *е, ё, я, яь, ю, юь* йаздар.

Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-гIаьхьалла.

Йешар

Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогIучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаьркашца йогIучу соцунгIашца а, интонацица (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцчу прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна гIетевжаш а, шеггара а текст схьайийцар.

Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуьйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дIайоьшуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гIирс санна.

Йоза

Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцIоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пIелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргIат куьг лелор а кхиор.

Тетрадь гIехь кехатан агIонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор.

Йозанан даккхий а, могIанан а элпаш дIайаздар карадерзор. ЦIена а, къаьсташ долчу а хотIаца йаздар. ДIадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар.

Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалха-гIаьхьалла а.

Элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а (адамийн цIерашкахь, дийнатийн, гIалийн, йартийн, урамийн а цIерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн а, долахьчу цIерашкахь а, тIеэцначу дешнашкахь а *я, ю, е, ё* элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукъазчу элпийн (*хь, кх, цI, къ, пI, ...*) нийсайаздар; *ю, ы, ф, я, ц* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцчу дешдакьошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш.

Систематически курс

Маттах болу йукъара хаамаш

Мотт адамийн уьйр лелоран коьрта гIирс санна. ТIекеренан Iалашонаш а, хьелаш а.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш.

Дешдакъа. Дашехь дешдакьоьн барам. Дешнаш дешдакьошка декъар (мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцу атта дешнаш).

Графика

Аз а, элп а. Аьзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш.

ТIеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу *е, ё, ю, я* элпаш. Адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а, дийнатийн цIерашкахь а доккха элп.

Нохчийн абат (алфавит): элпийн цIераш, церан хьалх-тIаьхьалла. Дешнийн къепйоза рогаIаллехь нисдархьама, абатах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикин гIирсаш: дешнашна йукъара кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.

Орфоэпи

Аьзнаш а, аьзнийн цхьаьнакхетарш а алар: шала мукъаза [*кхкх*], [*тт*], [*лл*], *и.д.кх*.

Лексика

Дош меттан дакъа санна (довзийтар).

Дош хIуманан, хIуманан билгалонан, хIуманан даран цIе санна (довзийтар).

Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).

Синтаксис

Дешнийн цхъаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар).

Предложенехь дешнийн къепе. Предложени дІайазйаран бакъонаш. МаьІнийн хаттарийн гІоьнца предложенехь дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепех йохийна предложенеш йухаметтахІиттор. Цхъаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хІиттор. Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хІиттор.

Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цІе а.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехь дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цІерашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цІерашкахь а, фамилешкахь а, дийнатийн цІерашкахь а; адамийн цІерашкахь, фамилешкахь, ден цІерашкахь, дийнатийн цІерашкахь *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн нийсайаздар, тІеэцначу дешнашкахь *я, ю, е, ё* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (*хь, хІ, кх, чІ, и.д.кх.*) нийсайаздар; *ш, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тІадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш.

Текст схъайазйаран алгоритм.

Къамел кхиор

Къамел адамашна йукъахь тІекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехь дешан маьІна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цІе. Шен (собственный) текст хІоттор.

ТІекеренан хьелаш: тІекеренан Іалашо, хьаьнца, мичахь кхочушхуьлу тІекере. Барта тІекеренан хьелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хьажар, аудиозаписе ладогІар).

Дешаран а, Іер-дахаран а хьелашкахь къамелан этикетан норманаш (маршалла хаттар, Іодика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).

2 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Мотт адамийн тІекеренан коьрта гІирс а, къоман културин хилам а санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.

Фонетика, графика, орфоэпи

Аьзнийн маьІна кьасторан гІуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, кьора мукъаза аьзнаш довзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – кьора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – аь, оь – оь, уь – уь) а, уьш элпашца билгалйар а (*аь, оь, уь, яь, юь*). Я, яь, ю, юь, е(ё) элпашца дешнаш. Э, е элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. Й элпаца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (*гІ, кІ, кь, кх, нІ, тІ, хІ, хь, цІ, чІ, І*) а, уьш элпашца билгалйар а. *Ш, ь, ы, ф* элпашца долу дешнаш. Шеконца [*оьв*], [*ой*], [*эв*] хеза дешнаш нийсайаздар.

Дешнаш дешдакьошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна).

Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар.

Элпийн боцу графинин гІирсаш: дешнашна йуккъехь кІайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац (цІен мога), сацаран хьаьркаш (Іамийнчун барамехь).

Лексика

Дош декаран а, маьІнин а цхьаалла санна. Дешан лексикин маьІна (йукъара кхетам). Текстехула дешан маьІна билгалдаккхар йа дошаман гІоьнца маьІна нисдар.

ЦхьанамаьІнийн а, дукхамаьІнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам). Къамелехь синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тІехь тергам.

Дешан хІоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхьанаораман (гергара) дешнаш. Цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахь орам кьастор (аттачу меттигашкахь).

Морфологи

Къамелан дакъош

ЦІердош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш («*мила?*», «*хІун?*»), къамелехь пайдаэцар. Йукъара а, долахь а цІердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).

Хандош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш («*хІун до?*», «*хІун дина?*», «*хІун дийр ду?*»), къамелехь пайдаэцар.

Билгалдош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш («*муха?*», «*хьенан?*», «*стенан?*»), къамелехь пайдаэцар.

ДештІаьхье. Уггар йаьржина дештІаьхьенаш: *тІе, тІера, чу, чурьа, кІел*, и.д.кх.

Синтаксис

Предложенехь дешнийн кьепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар).

Предложени меттан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах кьастар.

Аларан Іалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тїедожоран предложенеш.

Синхаамийн изшаре (эмоцин окраске) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (изшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш.

Орфографи а, пунктуаци а.

1-чу классехь Іамийна нийсайаздаран бакьонаш карлайахар. Предложенин йуьххьехь а, долахь цїерашкахь а доккха элп (цїераш, фамилеш, дийнатийн цїераш); предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш; дош цхьана моґларера вукху моґларе сехьадаккхар (дешан морфемин декьадалар тидаме а ца оьцуш);

Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар кьасторхьама (нисдархьама), Іамат тїерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цїерашкахь доккха элп: цїераш, фамилеш, дайн цїераш, дийнатийн цїераш, меттигийн цїераш; йукьарчу цїерашкахь а, кхечу кьамелан дакьошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тїеэцначу (йукьарчу) дешнашкахь *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; долахь цїерашкахь: цїерашкахь, фамилешкахь, дайн цїерашкахь, дийнатийн цїерашкахь, меттигийн цїерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тїеэцначу дешнашкахь (долахь цїерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукьазчу элпийн (*кь, кІ, кх, гІ, и.д.кх.*) нийсайаздар; шеконца [*оьв*], [*ой*], [*эв*] хезачу дешнийн нийсайаздар (*-эв, -аьв, -ев*); *ц, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукьа *и, уь* хезачохь *й* элп йаздар; дештІаьхьенаш цїердешнашца кьаьстина йазйар.

Кьамел кхиор

Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тїекеренан Іалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабоґу меттан гІирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Кьамел дан хаар (дІадоло, кьамелехь дакьалаца, кьамел чекхдаккха, тидам тїеберзо, и. д.кх.). Кьамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Іер-дахаран а тїекеренан хьелашкахь кьамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхьаьна гІуллакхдарехь шимма цхьаьна а, тобанашкахь а болх дІахьуш, бартбан а, йукьарчу сацаме ван а хаар.

Суьртан репродукцихула барта дийцар хІоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хІоттор.

Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьІнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тІаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Текстан тема. Коьрта ойла. Текстан цїе. Билгалйинчу тексташна цїе харжар. Текстан дакьойн (абзацийн) хьалх-тІаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а роґІалла талхийна тексташ нисйар.

Текстийн тайпанаш: суртхІоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).

Декъалдар а, декъалдаран откритка (диллина кехат) а.

Текстах кхетар: текстех болчу хааман буха тIехь цхьалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонација (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар.

Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьаййцар.

3 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт тIекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.

Фонетика, графика, орфоэпи

Нохчийн меттан аьзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа аьзнаш.

Йеха а, йоца а дифтонгаш *иэ, уо*, уьш йазйар. Нохчийн маттахь *ь* гIуллакх. *ь, ь* долчу дешнашкахь (*айъа, тетрадь...*) аьзнийн а, элпийн а хIоттаман базар (соотношение).

Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар.

Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу аьзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).

Лексика

Дешан лексикин маьIна.

Дешан нийса а, тIедеана а маьIна (довзийтар).

Дешан хIоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхьанаораман (гергара) дешнаш; цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахь орам къастор (аттачу дешнашкахь); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна.

Цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а. Орам, дешхьалхе, суффикс – дешан маьIне дакъош. *-р, -хо, -ча* суффиксашца долу дешнаш. Хьастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар (*цIа-цIелиг, кема-кемалг...*).

Морфологи

ЦIердош: йукъара маьIна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

Долахь (фамили, цIе, ден цIе, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш, говзарийн, газетийн, журналийн цIераш...) а, йукъара а цIердешнаш. ЦIердешнийн терахьашца хийцадалар. Цхьаллин терахьан а, дукхаллин терахьан а бен кеп йоцу цIердешнаш. ЦIердешнийн классаш. ЦIердешнийн

классийн гайтамаш. Цердешан дожар. Цердешан дожар билгалдакхар. Цердешнийн дожаршца а, терахьашца а хийцадалар.

Билгалдош: йукъара маъІна, хаттарш (*муха? хьенан? стенан? муханиг?*), къамелехъ пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахьашца а, дожаршца а хийцадалар.

Церметдош (йукъара кхетам). Йаххыйн церметдешнаш а, къамелехъ царах пайдаэцар а. Текстехъ цхъана дешан ца оьшу йух-йуха далор дІадаккхархьама, йаххыйн церметдешнех пайдаэцар.

Хандош: йукъара маъІна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогІу хан.

ДештІаьхье (карладаккхар). ДештІаьхьенаш *mle*, *чу*, церан дешхьалхенех (*mle-*, *чу-*) къастар.

Ца, ма дакъалгаш а, церан маъІна а.

Синтаксис

Предложени. Дешнийн цхъаьнакхетар. МаъІнийн (синтаксисан) хаттарийн гІоьнца предложенехъ дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар.

Предложениян коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложениян коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржаза а предложенеш.

Хуттург йоцчу а, *а* хуттургаца йолчу а предложениян цхъанатайпанчу меженашна тІехъ тергам.

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хІоттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехъ таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехъ пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: долахъ цІерашкахъ (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш, говзарийн, журналийн, газетийн... цІераш) а, йукъарчу цІерашкахъ *я, яь, ю, юь, е* элпийн нийсайаздар (карладаккхар а, тІечІагдар а); йеха а, йоца а *иэ, уо* дифтонгийн нийсайаздар; чаккхенгахъ *-з, -к* элпаш долчу цІердешнашкахъ *а* йа *и* элп йаздар; дешан чаккхенгахъ шала мукъаза элпаш йаздар (*дитт, мотт, балл...*); нохчийн меттан шатайпа мукъаза элпаш нийсайаздар (*ккх, ккь, чкІ,...*); дешан чаккхенгахъ *н* элп йаздар; дештІаьхьенаш йаххыйн церметдешнашца къаьстина йаздар; дакъалгаш *ца, ма* хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ь, ь* элпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукъазчу элпашца (*лл, тт, сс...*) долу дешнаш сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца (*ккх, ткь, чкь...*) долу дешнаш сехьадахар; цІердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештІаьхьенийн нийсайаздар; *ца, ма, дакъалгашца* дешхьалхенийн цхъаьна а, къаьстина а йаздар.

Къамел кхиор

Къамелан этикетан норманаш: барта а, йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехь а, дискуссехь а шена хетарг кепе дало, тIечIагIдан; барт бан а, цхьаьна гIуллакхдарехь йукъарчу сацамна тIетан а; шимма цхьаьна, тобанащца болх кхочушбеш, дарашна тIехь таллам (контроль) бан (барта уйр йан) гIо ден къамелан гIирсаш.

Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тIекере лелоран хьелашкахь къамелан этикетан башхаллаш.

Текстан план. Текстан план хIоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххыйн цIерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гIоьнца текстехь предложенийн уйр. Текстехь коьрта дешнаш.

Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхIоттор, ойлайар) къастор а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а.

Кехатан, дIакхайкхоран (объявленин) жанр.

Массара цхьаьна йа ша хIоттийнчу планаца текст схьайийцар.

Талламан, довзийтаран йешар.

4 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна.

Мотт – халкъан синъобздангаллин коьртачу мехаллех цхьаь санна.

Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.

Фонетика, графика, орфоэпи

Йеллачу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан аьзнийн-элпийн таллам.

Къамел даран (говoreние) а, йешаран а процессехь нийса интонаци (изшар). Аьзнийн, аьзнийн цхьаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахь, хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманашца йогIу, йохалла (Iаматехь Iамочу дешнийн кIеззиг масалшна тIехь).

Лексика

Къамелехь синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тIехь тергам.

Къамелехь дешнийн чIагIделлачу цхьаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тIехь тергам (довзийтар).

Дешан хIоттам (морфемика)

Хийцалучу дешнийн хIоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахь орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Iамийнарг карладаккхар).

Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).

Морфологи

Коърта а, гІуллакхан а кѣамелан дакъош (йуъхъанцара довзийтар).

ЦІердош. ЦІердешнийн легар. 1, 2, 3, 4-чу легарийн цІердешнаш. Долахь цІердешнийн легар (цІераш, фамилеш).

Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар.1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хъенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).

Терахьдош. Масаллин а, роґаллин а терахьдешнаш.

ЦІерметдош. Йаххыйн цІерметдешнаш (карладаккхар). Цхьаллин а, дукхаллин а терахьан йаххыйн цІерметдешнийн дожаршца хийцадалар.

Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йоґу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.

Куцдош (йукъара кхетам). МаьІна, хаттарш, кѣамелехь пайдаэцар.

ДештІаьхье.

Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахь хуттургаш.

Дакъалгаш *ца*, *ма*, церан маьІна.

Синтаксис

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Іалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тІедожоран); синхаамийн иэшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Іамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам.

Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (иэшар).

Цхьалхе, чолхе предложени (йовзийтар).

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хІоттийна а, схьакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар кѣастош (нисдеш), пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешхьалхенийн цхьаьна а, кѣаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхьаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.

Шина цхьалхечу предложенех лаьттаху чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш (тергам).

Кѣамел кхиор

Барта а, йозанан а тІекеренан хьелаш (кехат, декъалваран открытка, дІакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цІарехь текстан тема йа коърта ойла гайтар.

Йозанан кѣмелан нийса хилар, хѣл долуш хилар, исбаѣхѣалла а тидаме а оѣцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисѣар.

Схѣайийцар, дѣайазѣар (текстан барта а, йозанан кепехѣ а ма-йарра схѣайийцар, текстан барта хоржуш схѣайийцар).

Сочинени йозанан белхан тайпа санна.

Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехѣ гучу кепехѣ балийна хаам лахар. Текстехѣ болчу хааман буха тѣхѣ цхѣалхачу жамѣийн кепаш йалор. Текстехѣ болчу хааман интерпретаци а, жамѣдар а.

ЙУЪХЪАНЦАРЧУ ЙУККЪЕРЧУ ДЕШАРАН ТІЕГІАНЕХЪ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМІАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМІАШ

Йуѣхѣанцарчу школахѣ «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Іаморан жамѣхѣ кхетош-кхиоран гѣуллакхдаран коѣрта некѣаш кхочушдечу хенахѣ дешархочун кхоллалур ду хІара **личностни** жамѣаш:

гражданско-патриотически кхетош-кхиоран:

- шен Даймахкаца мехалаллин йукѣаметтиг кхоллайалар, цу йукѣахѣ республикин истори а, культура а гойту, ненан мотт Іаморехула а;
- шен этнокультурин а, россин а граждански идентичностах кхетар, Нохчийн Республикин пачхѣалкхан маттах санна, ненан (нохчийн) меттан маѣналлех кхетар;
- шен мехкан а, Даймехкан а дѣадаханчун, таханенан, хиндолчун декѣахѣ хилар, цу йукѣахѣ исбаѣхѣаллин говзаршца болх барехѣ, хѣлаш дийцаре дарехула а;
- шен а, кхечу а халкѣашка ларам, цу йукѣахѣ исбаѣхѣаллин говзаршкара масалийн буха тѣхѣ кхуллуш берг а;
- йукѣараллин декѣашхочух санна, адамах болу дуѣххѣарлера кхетам, адаман бакѣонех а, жоѣпаллех а, ларамах а, адаман сийлаллех а, леларан гѣиллакх-оѣздангаллин норманех а, адамашна йукѣарчу йукѣаметтигийн бакѣонех а, цу йукѣахѣ исбаѣхѣаллин говзаршкахѣ гайтинарш а;

син-оѣздангаллин кхетош-кхиоран:

- шен дахарехѣ а, йешарехѣ а зеделлачунна тѣе а тевжаш, хІора адаман индивидуальность ларар;
- догѣэцар а, ларам а, диканиг лаар а гучудаккхар, царна йукѣахѣ шегара хѣал а, синхаамаш а бовзийтархѣама, нийса меттан гѣирсах пайдаэцар а;
- кхечу адамашна куѣйган (физически) а, моральни (оѣздангаллин) а зен дарна тѣхѣажийнчу леларан муѣлхха а кепаш цайезар (пайдаэца цатарлучу меттан гѣирсех йоѣзнарш а цхѣаѣна);

эстетикин кхетош-кхиоран:

- исбаьхьаллин культурица лараме йукъаметтиг а, шовкъ а, искусстван тайпанашна а, шен а, кхечу а халкъийн ламасташна а, кхоллараллина а экамалла;
- исбаьхьаллин гIуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта гIертар, меттан говзаллехь а цхьаьна; тIекеренан а, ша гайтаран а гIирсах санна, ненан меттан мехалаллех кхетар;

физически кхетош-кхиоран, могашаллин культура а, эмоцин хьал а кхолларан:

- меттан дешаран процессехь кхин тIе (тIетоьхна) хаам лохуш, гонахехь (цу йуккъехь хаамийн а) могашаллин а, кхерамзаллин (шена а, кхечу адамашна а) а дахаран кепан бакъонаш ларйар;
- къамелехь ша гайта тарлун некъаш харжарехь а, къамелан этикетан а, тIекеренан бакъонийн а норманаш ларйарехь а гучудолу дегIан а, синIаткъаман а могашаллин тIалам бар;

къинхьегаман кхетош-кхиоран:

- адаман а, йукъараллин а дахарехь къинхьегаман маьIнах кхетар, къинхьегаман жамIаш жобпаллин хьаште хьажор а, лардаран йукъаметтигаш а, къинхьегаман гIуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацаран говзаллаш, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре деш, тайп-тайпанчу корматаллашка кхоллалун шовкъ;

экологин кхетош-кхиоран:

- тексташца болх баран процессехь кхуллу Iалам Iалашдаран йукъаметтиг;
- цунна зен ден дараш цадезар;

Iилманан хаарийн мехаллаш:

- дуьненан Iилманехула долчу суьртах йуьхьанцара кхетамаш (цу йукъахь меттан системех, дийнна дуьненан Iилманехула долчу суьртан цхьана декъах санна, йуьхьанцара кхетамаш);
- довзаран хьашташ, жигаралла, дIадолорна тIера хилар, довзарехь хаа лаар а, шен лаамалла а, цуьнца цхьаьна ненан (нохчийн) мотт Iаморехь бовзаран хьашто а, и бовзарехь жигаралла а, шен лаамалла а.

МЕТАПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

Йуьхьанцарчу школахь «Ненан (нохчийн мотт)» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхоллалур ду хIара дешаран универсальни **довзаран** дараш.

Коьрта маълумийн кхочушдарш:

- тайп-тайпана меттан дакъош дуста (аьзнаш, дешнаш, предложенеш, тексташ), меттан дакъош дустархьама баххаш билгалдаха (къамелан дакъа хилар, грамматикин билгало, лексикин маълума, и.д.кх.);
- меттан дакъойн тераллаш къасто;
- къастийнчу билгалонца объекташ (меттан дакъош) цхьаьнатоха;
- меттан дакъойн (аьзнийн, къамелан дакъойн, предложенийн, текстийн) классификаци йархьама ладаме билгало къасто; меттан дакъошна классификаци йан;
- хьехархочо йеллачу тергаман алгоритмаца меттан коьчалехь закономерносташ а, бӀостаналла а каро (схьалаха); меттан дакъошца болх беш, дарийн алгоритмана анализ йан, меттан дакъойн анализ йарехь ша дешаран (Ӏамаран) гӀуллакхаш къасто;
- билгалйинчу алгоритман буха тӀехь дешаран а, практикин а хьесап кхочушдан оьшучу хааман тоаме цахилар гучудаккха, кхин тӀе оьшучу хааман хьашт кепе дало;
- меттан коьчална тӀехь тергамбаран хьелашкахь бахьанийн-тӀаьхьалонийн уьйраш билгалйаха, жамӀаш дан.

Коьрта талламан кхочушдарш:

- хьехархочун гӀоьнца Ӏалашо кепе йало, меттан объектан, къамелан хьолан хийцамийн план хӀотто;
- тӀедиллар кхочушдаран масех кеп йуста, уггар йогӀуш йерг харжа (йалийнчу критерийн буха тӀехь);
- схьакховдийнчу планаца чолхе боцу лингвистикин мини-таллам дӀабахьа, схьакховдийнчу планаца проектан тӀедиллар кхочушдан;
- жамӀаш кепе дало а, меттан коьчална тӀехь бинчу тергаман (классификацин, дустаран, талламан) жамӀийн буха тӀехь уьш тешаллашца тӀечӀагӀдан а; билгалйинчу меттан коьчалан анализан процессехь хьехархочун гӀоьнца хаттарийн кепаш йало;
- процессийн а, хиламийн а, церан тӀаьхьалонийн а и санначу йа терачу хьелашкахь хила тарлучу кхиаран прогноз йан.

Хаамца болх бар:

- хаам схьаэцаран хьоста харжа: боьху хаам схьаэцархьама, нисбархьама оьшу дошам;
- билгалдинчу хьостанехь (дошам тӀехь, справочник тӀехь) йеллачу алгоритмаца гучу кепяхь балийна болу хаам схьалаха (каро);
- шенна йа хьехархочо и талла (дошамашна, справочникашна, Ӏаматашна тӀе о хьожуш) схьакховдийначу некъаца бакъ болу а, бакъ боцу а хаам бовза;
- Интернет машанехь хаам (дешан йаздарх, аларх, дешан маълумах, дешан схьадаларх, дешан синонимех) лохуш, баккхийчеран (хьехаран белхахойн, дайн-нанойн, законехь векалш болчеран) гӀоьнца информацийн кхерамзаллин бакъонаш ларйан;

- дешаран хьесапе хьаьжжина, анализ йан а, кхолла а текстан, видеон-, графикин, озан хаам;
- таблицийн, схемийн кепахь билгалбинчу лингвистикин хаамах кхета; лингвистикин хаам бовзийтархьама ша схемаш, таблицах кхолла.

Йуьхьанцарчу школахь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхоллалур ду хIара дешаран универсальни **коммуникативни** дараш.

Текере:

- хетарг тIеэца а, кепе дало а, бевзачарна йукъахь Iалашонашца а, тIекеренан хьелашца а цхьаьнайогIу эмоцеш гайта а;
- кьамелхочуьнца лараме йукъаметтиг лело, диалог а, дискусси а дIаихьаран бакъонаш ларйан;
- хетарг тайп-тайпана хила тарлуш хиларх кхета;
- оьзда а, аргументаш йалош а шена хетарг дIаала;
- хIоттийнчу хьесапе хьаьжжина, кьамелан алар хIотто;
- кьамелан хьоле хьаьжжина, барта а, йозанан кепахь а тексташ (суртхIоттор, ойлайар, дийцар) кхолла;
- тергаман, мини-талламан, проектан тIедахкарийн жамIех а, шимма цхьаьна а, тобанашца а бинчу белхан жамIех а нахана гуш-хезаш дIадийца доцца кьамел дар кечдан;
- кьамел даран (выступленин) текстана иллюстрацин коьчал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ (фото), плакаташ) харжа.

Йуьхьанцарчу школахь Iаморан чаккхенгахь «Нохчийн мотт» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхуьур ду хIара дешаран универсальни **регулятивни** дараш.

Самоорганизац:

- жамIе кхачархьама, дешаран хьесап кхочушдарехула дарийн план хIотто;
- хьаьржинчу дарийн хьалх-тIаьхьалла (рогIалла) хIотто.

Самоконтроль:

- дешаран гIуллакхдаран кхиаман/аьтто цабаларан бахьанаш кьасто;
- кьамелан а, нийсайаздаран а гIалаташ изшорхьама, шен дешаран дараш нисдан;
- меттан дакьойх пайдаэцархьама, кьасторхьама, характеристика йархьама хIоттийнчу дешаран (Iаморан) хьесапца гIуллакхдаран жамI цхьаьнадало;
- маттехула йолчу коьчалца болх беш дина гIалат схьалаха, нийсайаздаран(орфографин) а, пунктуацин а гIалат схьалаха (каро);
- однокласникийн гIуллакхдаран а, шен гIуллакхдаран а жамIаш дуста, йалийнчу критерешца церан нийса (объективно) мах хадо.

Цхъаьна гІуллакхдар:

- хъехархочо йеллачу планированин кепан, йукъан гІулчийн а, хенийн а дІанисйаран буха тІехъ, стандартни (типовой) хьолехъ, йоццачу хенан а, йеххачу хенан а Іалошонаш (йукъара хьесапашкахъ дакъалацар тидаме оьцуш, индивидуальни) кепе йало;
- цхъаьна гІуллакхдаран Іалашо тІеэца, цуьнга кхачаран дараш цхъаьна хІитто: ролаш дІасайекъа, бартбан, цхъаьна бечу белхан процесс а, жамІаш а дийцаре дан;
- куйгалла дан, тІедиллинарг кхочушдан, аьллагун тІехъ хила а кийча хилар гайта;
- белхан шен дакъа жобпаллица кхочушдан;
- йукъарчу жамІехъ ша лаьцначу декъан мах хадор;
- йеллачу (схьакховдийнчу) кепашна тІе а тевжаш, цхъаьна ден проектан тІедакхарш кхочушдан.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1-4 классашкахъ «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморо аьтто бо:

- адамийн тІекеренан коьртачу гІирсах санна нохчийн маттах кхета, нохчийн мотт нохчийн халкъан синъобздангаллин коьрта мехалла санна тІеэца;
- халкъан ламасташ а, культура а карайерзорехъ а, чІагІйарехъ а нохчийн меттан маьІнах кхета;
- ненан мотт бовзаран шовкъ а, и Іамо лаам а гайта;
- Россин Федерацин меттан а, культурин а цхъааллин а, тайп-тайпаналлин а шортенах, Россин халкъийн кхечу меттанашна йукъахъ нохчийн меттан меттигах а йуьхьанцара кхетамаш кхолла;
- нохчийн меттан фонетикех, лексикех, грамматикех, орфографех, пунктуацех йуьхьанцара хаамаш кхолла;
- къамелан гІуллакхдарехъ карадерзийнчу хаарех пайдаэца хаар кхолла, къамелехъ Іамийнчу лексикех пайдаэца, карайерзийнчу лексикех а, маттах долчу хаарех а пайда а оьцуш, барта аларш хІитто;
- къамелан этикетехула Іамийнчу кепех пайда а оьцуш, къамелан тІекеренехъ дакъалаца;
- нохчийн маттахъ къамелан гІуллакхдаран массо а тайпанаш (ладогІар, къамел дар, йешар, йоза) вовшахтоха а, кхио а, билгалйинчу темехула даккхий доцу дийцарш хІитто хаар кхолла.

КЛАССАШКАХУЛА ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- дош а, предложени а йовза (къасто); предложешкара дешнаш схьакъасто;

- суьртийн а, схемийн а гЮьнца кьамел маЫнин дакьошка (предложенешка) декъа;
- кьамелехь нохчийн меттан гИллакхе дешнех пайдаэца (маршалла хаттар– Юьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йар – Иодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).
- нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитаца йолу башхалла кьасто;
- мукъа а, мукъаза а аьзнаш довза (кьасто);
- зевне а, кьора а мукъазнаш довза (кьасто);
- «аз» а, «элп» а кхетамаш бовза (кьасто);
- цхьана йа масех озаца кьаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хИттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*;
- *ккх, тт, лл, и.д.кх.* шала мукъазнаш деха цхьа аз санна схьаала;
- схемина тIе а тевжаш, кьамелан аьзнашна характеристика йан;
- Iамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дуста (соотнести);
- дашехь дешдакьойн барам билгалбаккха (кьасто); дешнаш дешдакьошка декъа (атта дешнаш: мукъазчеран цхьаьнакхетарш доцу дешнаш);
- нохчийн абатан (алфавитан) элпийн цIераш нийса йаха; нохчийн абатан (алфавитан) элпийн роIаллех долчу хаарех, кIезигчу дешнийн кьепйоза нисдеш, пайдаэца;
- талхор доцучу цIена кьаьстачу хотIаца даккхий а, моIанан а элпаш, элпийн, дешнийн цхьаьнатохарш йаздан;
- Iамийнчу нийсайаздаран бакьонех пайдаэца: нохчийн меттан шатайпанчу элпийн (*аь, оь, уь, юь, яь, гI, кI, къ, кх, nI, mI, xI, хь, цI, чI, I*) йаздар. *щ, ь, ы, ф, ё, е* элпашца долчу дешнийн йаздар;
- *е, ё, ю, я, й* элпийн гIуллакх (функциш) кьастор;
- предложенехь дешнийн кьаьстина йаздар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь (цIерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цIерашкахь) а доккха элп; дош дешдакьошца (атта меттигаш: кху кепарчу дешдакьойх лаьтта дешнаш «мукъаза + мукъа») сехьадаккхар;
- дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- нийсайаздар аларца ца кьаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан;
- Iамийнчу бакьонашна долу гIалаташ, опискаш каро (схьалаха) а, нисйан а;
- йешначу текстах кхета;
- интонаци (иэшар) а, предложенин чаккхенгара сацаран хьаьркашца йогIу соцунгIаш а ларйеш, йоца тексташ хозуьйтуш а, дагахь а йеша

(кхета а кхеташ);

- текстехь, маъІна нисдан оьшу дешнаш схъалаха;
- дешнийн кепийн гуламах предложени хІотто;
- кеп йохийна предложенеш меттахІитто;
- предложенин схемаш йеша, предложени а, цуьнан схема а йуста (соотнести), схемица а, билгалдинчу дешнашца а предложенеш хІитто;
- сюжетан суьрташкаула а, тергамашкаула а барта 3-5 предложенех лаьтта текст хІотто;
- нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тІеэцна дешнаш довза;
- дешаран хьесапаш кхочушдеш, Іамийнчу кхетамех пайдаэца.

2 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- тІекеренан коьрта гІирс санна, мотт тІеэца;
- тергамах а, анализах а мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- дашехь дешдакьойн барам билгалбаккха (къасто) (мукъазчеран цхъаьнакхетарш долчу дешнашкахь а цхъаьна); дош дешдакьошка декъа;
- е, ё, ю, я элпийн гІуллакх тидаме а оьцуш, аьзнийн а, элпийн а хІоттаман цхъаьнабар къасто;
- цхъанаораман дешнаш лаха (каро);
- дашехь орам билгалбаккха (атта меттигаш);
- текстехь дукха маъІнийн дешнех пайдаэцна меттигаш гучуйаха а, церан маъІнех кхета а, дешаран дошамашкаула маъІна нисдан а; синонимех а, антонимех (кхетамийн цІераш а ца йохуш) пайдаэцна меттигаш гучуйаха;
- долахь а, йукъара а цІердешнаш боху кхетамаш къасто (определять);
- «мила?», «хІун?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «муха?», «хьенан?», «стенан?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- Іаларан Іалашоне, эмоцин иэшаре хъаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакьонех пайдаэца, царна йукъахь: адамийн цІерашкахь, дайн цІерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цІерашкахь, меттигийн цІерашкахь доккха элп; дештІаьхенийн цІердешнашца къаьстина йазйар;
- дешнаш а, предложенеш а, 45 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схъайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- Іамийна нийсайаздаран бакьонаш тидаме а оьцуш, дешнаш, предложенеш, 40 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дІайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);

- опискаш, Іамийнчу бакъонашна долу гІалаташ схъалаха а, нисдан а;
- Іаматан дошамех пайдаэца;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (эшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн бух тІехь 2-4 предложени) хІитто;
- суьртан репродукцихула барта дийцар хІотто;
- йешначун (хезначун) буха тІехь барта а, йозанан кепяхь а (1-2 предложени) цхъалхечу жамІийн кеп кхолла;
- хаттаршца царна йукъара маьІнийн уьйр а къастош, дешнех предложенеш хІитто;
- декъалдарийн билгалдинчу масалийн анализ дІайахъарехь декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йан, текстийн-декъалдарийн хІоттаман анализ йан;
- текстан тема билгалйаккха а, текстана цуьнан тема гойту цІе тилла а;
- уьйр йоцчу предложенех, текстан дакъойх текст хІотто;
- хаттаршна тІе а тевжаш, 30-45 дешнийн барамехь дийцаран текстан ма-йарра схъайийцар дІайаздан;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маьІнех кхето; Іамийнчу кхетамех пайдаэца.

3 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- къоман тІекеренан мотт санна нохчийн меттан маьІнах кхето;
- лингвистикин экспериментах мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- билгалйинчу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика йан, дустар кхочушдан, классификаци йан.
- дешан аьзнийн-элпийн анализ йан (транскрипци ца йеш);
- цхъанаораман дешнаш а, цхъана дешан кепаш а къасто; цхъанаораман дешнаш а, синонимаш а къасто;
- билгал къасталучу морфемашца долчу дешнашкахь чаккхе, орам, дешхъалхе, суффикс схъалаха (каро);
- синонимех а, антонимех а пайдаэцна меттигаш гучуйаха; тайп-тайпанчу къамелан дакъойн дешнашна синонимаш а, антонимаш а йало;
- нийсачу а, тІедеанчу а маьІнехь далийна дешнаш (атта дешнаш) довза;
- текстехь дешан маьІна къасто;
- къамелехь а, йозанехь а *-р, -хо, -ча* суффиксашца долчу дешнех пайдаэца;
- хъастаран-жимдаран суффиксийн гІоьнца дешнаш кхолла (*цІа-цІелиг, кема-кемалг...*);
- цІердешнаш довза; цІердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- билгалдешнаш довза; билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- лааме а, лаамаза а билгалдешнаш къасто;

- цхьаллин йа дукхаллин терахьан бен кеп йоцу цӀердешнаш къасто (довза);
- хандешнаш довза; «*хIун дан?*» бохучу хаттарна жоп лун хандешнаш къасто; хандешнийн хан билгалйаккха;
- йаххьийн цӀерметдешнаш (йуьхьанцарчу кепехь) довза; йаххьийн цӀерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дӀадахархьама, пайдаэца;
- дештӀаьхьенаш а, дешхьалхенаш а къасто;
- аларан Ӏалашоне а, эмоцин иэшаре а хьаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- предложенин коьрта а, коьртаза (тайпанашка а ца йоькьуш) меженаш лаха;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан;
- Ӏамийна нийсайаздаран бакьонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дӀайазйан;
- опискаш а, Ӏамийнчу бакьонашна долу Ӏалаташ а лаха, нисдан;
- тайп-тайпанчу тайпанийн текстех кхета, текстехь балийна (белла) хаам схьалаха;
- бешначу (хезначу) хааман буха тӀехь барта а, йозанехь а (1-2 предложени) цхьалхечу жамӀийн кеп кхолла;
- нийсааларан (орфозпин) норманаш, нийса интонаци (иэшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн буха тӀехь 3-5 предложенех) хIитто; къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар, бехк цабиллар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ (2-4 предложени) кхолла;
- текстехь предложенийн уьйр къасто (*а* хуттурган Ӏоьнца);
- текстехь коьрта дешнаш къасто;
- текстан тема а, текстан коьрта ойла а билгалйаккха;
- текстан дакъош (абзацаш) билгалдаха а, коьртачу дешнийн йа предложенийн Ӏоьнца церан маьӀнийн чулацам гайта а;
- текстан план хIотто, цунна Ӏоьхула текст кхолла а, текст нисйан а;
- йеллачу, массара цхьаьна йа ша хIоттийнчу планаца ма-дарра схьадийцар дӀайаздан;
- шен дешнашца Ӏамийнчу кхетамийн маьӀнех кхето; Ӏамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман Ӏоьнца дешан маьӀна нисдан;
- мини-таллам дӀабахьа, проектан Ӏуллакхдарехь дакъалаца.

4 КЛАСС

Дешархо Ӏемар ву:

- Россин Федерацин махкахь меттан а, культурин а тайп-тайпаналлех

- кхета, мотт халкъан син-обздангаллин коьртачу мехаллех цхьаь хилар тӀеэца;
- тӀекеренан коьртачу гӀирсах санна, меттан маӀнах кхета; Нохчийн республикин пачхьалкхан а, къоман тӀекеренан а мотт санна, нохчийн меттан меттигах кхета;
 - нийса барта а, йозанан а къамел адаман обздангаллин йукъара гайтам санна тӀеэца;
 - деллачу дешнашна синонимаш йало; деллачу дешнашна антонимаш йало;
 - къамелехь маӀна нисдан обшу дешнаш гучудаха, контекстехула дешан маӀна къасто;
 - атта схьакъасталучу морфемашца долчу дешнийн хӀоттамехула таллам бан; дешан хӀоттаман схема хӀотто; дешан хӀоттам йеллачу схемица цхьаьнабало;
 - карайерзийнчу грамматикин билгалонийн комплексца (Ӏамийнчун барамехь), дош билггалчу къамелан декъан хилар къасто;
 - цӀердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: легар, класс, терахь, дожар;
 - билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: терахь, дожар, кеп (*лааме, лаамаза*);
 - билгалдешнаш дожарца лега;
 - терахьдешнаш довза а, царах пайдаэца а, масаллин а, роӀаллин а терахьдешнаш къасто;
 - хандешан билгалза кеп къасто (схьалаха); хандешан хан къасто;
 - йуьхьан цӀерметдешан йуьхьанцарчу кепан грамматикин билгалонаш къасто: йуьхь, терахь; йаххийн цӀерметдешнех, текстехь ца обшу йух-йуха аларш дӀадахархьама, пайдаэца;
 - дош, дешнийн цхьаьнакхетар, предложени къасто (йовза);
 - аларан Ӏалашоне а, эмоцин изшаре а хьаьжжина а, предложенийн классификаци йан;
 - йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
 - цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш йовза; цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хӀитто; цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенех къамелехь пайдаэца;
 - цхьалхе йаьржина предложенеш а, шина цхьалхечу предложенех лаьтта чолхе предложенеш а дӀасакъасто; цхьалхечу предложенина синтаксисан таллам бан;
 - Ӏамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: долахь цӀерашкахь доккха элп; йукъарчу цӀерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (Ӏ)* элпаш; тӀеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а *я, ю, е (Ӏ)* элпаш; долахь цӀерашкахь *я, яь, ю, юь, е (Ӏ)*, тӀеэцначу (дохь цӀерашкахь) *я, ю, е (Ӏ)* элпаш; мукъаза элпаш (*къ, кӀ, кх, гӀ и т.д.*); *-эв, -авь, -ев* йаздаран бакъонаш; оьрсийн маттера а, оьрсийн маттехула а тӀеэцначу дешнашкахь *ш, ь, ы, ф* элпаш йаздар; мукъа аьзнаш [*и*], [*уь*] деха хилар гойтуш, *й* элп йаздар; *йеха* а, *йоца* дифтонгаш *иэ, уо*;

чаккхенгахь -г, -к элпаш долчу цӀердешнашкахь **а** и **и** элпаш; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш; нохчийн меттан шалха мукъаза элпаш; дешан чаккхенгахь **н**; цӀердешнашца а, йаххийн цӀерметдешнашца а дештӀаьхьенийн къаьстина йазйар; *ца, ма* дакъалгийн хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ь, ь* долчу дешнийн сехьадаккхар; шала мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; шалхачу мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; дукхаллин терахьан цӀердешнийн чаккхенаш; дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а (*ца, ма, а*) йазйар; *а* хуттурго а, хуттургаш йоцуш а цхьаьнатоьхначу цхьанатайпанара меженашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш; шина цхьалхечу предложенех лаьттаху чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш;

- 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан;
- Ӏамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу тексташ олуш дӀайазйан;
- опискаш, Ӏамийнчу бакъонашна орфографин а, пунктуацин а Ӏалаташ схьалаха а, нисдан а;
- Ӏекеренан хьолах кхета (муьлхачу Ӏалашонца, хьаьнца, мичахь хуьлуш йу Ӏекере); Ӏекеренан хьолахь нийса (адекватни) меттан Ӏирсаш харжа;
- нийса интонаци, къамелан зӀе хиларан норманаш, орфоэпин норманаш ларйеш, барта диалоган а, монологан а аларш (4-6 предложени) хӀитто;
- барта а, йозанан кепахь (йозанан Ӏекеренан билгалчу хьолана лерина (кехаташ, декъалваран открыткаш, дӀакхайкхорш (объявленеш), и.д.кх.) а, йаккхий йоцу тексташ (3-5 предложенех) кхолла;
- текстан тема а, коьрта ойла а къасто; темина йа коьртачу ойланна Ӏе а тевжаш, текстана ша цӀе тилла;
- предложенийн а, текстан дакъойн а къеп нисйан;
- йеллачу тексташна план хӀотто;
- текст ма-йарра схьайийцар кхочушдан (барта а, йозанан кепахь а);
- текст хоржуш (йукъ-йукъара) схьайийцар кхочушдан (барта);
- билгалйинчу теманашца сочиненеш йазйан (хьалххе кечам биначул тӀаьхьа);
- довзийтаран, талламан йешар, хаам лахар кхочушдан; бешначу (хезначу) хааман буха Ӏехь барта а, йозанан кепехь а цхьалхечу жамӀийн кепаш йало; текстехь йолчу хааман интерпретаци йан а, жамӀаш дан а;
- шен дешнашца Ӏамийнчу кхетамийн маьӀна даста; Ӏамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман (кехатан а, электронан а носитель Ӏехь) Ӏоьнца, тӀаьхьа хьожучу чуваларан хьелашкахь Интернет чохь дешан маьӀна нисдан.

Тематикин планировани

Белхан программа хIоттош, тематикин планированехь тидаме эцна хила йеза дешаран-методикин коьчалш ларалуш йолчу ЭОР-х пайдацаран таронаш.

1 класс (68 сахьт)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гIуллакхдаран коьрта кепаш
Йоза-дешар Iамор – 50 с.			
1.	Къамел кхиор (7 сахьт¹)	Гайтаме-васте моделийн гIоьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам. Къамел суьртийн а, схемийн а гIоьнца маIнийн дакъошка (предложенешка) декъар. Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугIуш а текстах кхетар. ХIума а, цуьнан цIе йоккху дош а. (Мила?), (хIун?) бохучу хаттаршна жопаш лун дешнаш. ХIуманийн дараш гойту дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам. Iаморан диалогехь дакъалацар. Билгалйаьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хIоттор. Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хIиттор. Къамелан гIиллакхаш. Нохчийн меттан гIиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– <i>Йуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йар – Иодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...</i>). Хаттаран предложенин интонаци (йиш).	Хьехархочун къамел тIеэцар. Къамелан аьзнаш довзар. Аьзнаш, дешнаш, цхьалхе предложенеш йухаалар (хьехархочунна тIаьххье). Хьалх-тIаьхьалла нийса йолчу сюжетан суьрташца болх бар: суьрташ тIехь гайтинчу хиламийн анализ, сюжет иййцаре йар, суьрташна тIе а тевжаш, барта дийцар хIоттор. Хьалх-тIаьхьалла нийса йоцчу (талхийна йолчу) сюжетан суьрташца болх бар: суьрташ тIехь гайтинчу хиламийн анализ, хиламийн хьалх-тIаьхьалла нисйар, хиламийн хьалх-тIаьхьалла нисйинчу сюжетан суьрташна тIехула барта дийцар хIоттор. ХIума а, цуьнан цIе йоккхуш долу дош а довзар. Мила? ХIун? бохучу хатаршна жоп луш долу дешнаш довзар. Ши хIума йа дуккха а йолу хIуманаш а, церан цIе йоккху дешнаш а довзар. ХIуманаш а, дараш а довзар а, цаьрца догIу дешнаш цхьаьнадалор (соотнесение) а. ХIуманийн а, церан цIераш йохучу дешнийн а тобанаш йар. Тобанаш йаран билгало къастор, тобанера совнаха элемент (хIума йа дош) дIайаккхар. Графикин хаамца болх бар. Дош а, предложени а йовзар. Тексте ладогIар, ладугIучу хенахь текстах кхетар. Билгалйинчу схемица предложенеш хIиттор (барта).

¹ Билгалбина сахьтийн барам хьехаман кепехь бу, хьалхарчу классан дешархой кийча хиларан тIегIанца нисбан мегаш бу.

		Нохчийн маттехула йолчу тексташкахь ььрсийн маттара тӀеэцна дешнаш довзар.	2-3 предложенех йолу текст хӀоттор (барта). Хьехархочун хаттаршна жьопаш далар. Билгалйинчу моделаца диалогаш хӀиттор. Дийцаран кепехь даккхий доцу дийцарш хӀиторехь цхьаьна болх бар (масала, школера дахарх лаьцна дийцар, и.д.кх.). Ша бен болх: тӀетовжаран дешнашца доцца дийцар хӀотор. Этикетан кепехь (<i>Йуьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йойла! Дела реза хуьлда! Баркалла! и.д.кх.</i>) пайда а ььцуш, дешаран диалог хӀоттор. Хаттаран предложенех пайдаэцар: <i>ХӀара хӀун ю? Иза мила ву?</i> Нохчийн къамелан этикетан кепехь тайп-тайпанчу теманашкахула дешаран процессехь а, классал арахьарчу мероприятешкахь а пайдаэцар. Хаттаран изьшар лар а йеш, хаттаран предложенеш йалор. Нохчийн маттахь йолчу тексташкахь ььрсийн маттара тӀеэцна дешнаш довзар.
2.	Дош а, предложени а (3 сахьт)	Дешан маьӀнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьӀна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьннан гӀуллакх а. Къамелехь хӀуманаш, хӀуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар. Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а. ХӀума (объект) йовзар санна дош тӀеэцар. Дешан маьӀнина тӀехь тергам. Дош а, цо билгалйи хӀума а йовзар (къастар). Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тӀаьхьалла (рогӀалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица) предложенеш дӀайешар. Интонированин (изьшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар. Диалог. 1-на тӀера 10-на тӀекхаччалц дагардар.	Хьехархочо/дешархоша йьбуш говзар (дийцар) хазарца тӀеэцар. Дешдакьощца, тӀаьхьа (хӀораннан амалца йогӀучу йешаран чехкаллица) дийнна дешнашца а, шера йешар. Дешнаш дешдакьощка декъар, дешнашкахь дешдакьойн барам къастор. Дашехь аьзнийн хьалх-тӀаьхьалла къастор. Текстера аларехула а, йешаран техникехула а хала долу дешнаш дешар. Текстан анализ: йешначу текстехула хӀиттийнчу хаттаршна жьопаш далар, текстехь ььшу хаам схьакарор. Говзаран чулацам цӀарца бустар (соотнесение). Шен жьопаш однокласникийн жьопашца дустар, йешначу говзаран хьокьехь шен а, кхечуьннан а аларан мах хадор. Иллюстраци а, говзаран чулацам а дуьх-дуьхьал хӀоттор. Цхьаьна бен болх: билгалдинчу дашца предложени йалор. Ловзаран кепехь шардар «Лайн мижарг»: цхьацца дош тӀе а тухуш (по цепочке), предложенеш йаржор. Ловзар «Дийна дешнаш» (дешархоша предложенера дешнийн роль ловзайо, предложенехь дешнийн меттиг хуьйцу, нисделларг дӀадоьшу).

			Предложенин модель хІоттор: предложенехь маса дош ду къастор а, хІора дош асанца (полоской) билгалдар а. Ша бен болх: предложенехь маса дош ду къастор а, дешнаш асанашца билгалдар а. Предложенин моделаца болх: моделан хийцаре хьаьжжина, предложени хийцар. Ловзаран кепехь шардар «Моделехула предложени кхолла». Ловзар «Предложенехь гІалат нисде» (грамматикин а, маьІнин а гІалаташ долу предложенеш нисйар). Дешаран диалог «ХІун дан мега хІуманаш а, ткъа иштта оцу хІуманан цІе йоккхучу дашах а?», диалогехь дакъалацаро гІо до хьалхарчу классан дешархошна дош а, цу дашо билгалио хІума а йовза буьйлабала. Барта а, йозанехь а цхьанна тІера иттана тІе кхаччалц дагардар. Тобанехь болх: Нохчийн маттахь йолчу тексташкахь оьрсийн матерра тІеэцна дешнаш довзар.
3.	Фонетика (8 сахьт)	Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хІоттаман а, цуьнан маьІнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тІаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тІе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар. «К» элпаца билгалде аьзнаш. Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хІиттор: <i>лом, лам, кхор, кор, лу, ло</i>. Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделаца болх бар: дешан аьзнийн хІоттаман модель йиллар, билгалинчу моделаца догІу дешнаш далор. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар). Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: <i>кх, къ, кІ, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гІ, пІ, тІ, хІ, цІ, чІ, І</i>. Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь	Схемина тІе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Аьзнийн а, элпийн а бараман базар (соотношение). Аларе а, декаре а хьаьжжина, нохчийн меттан мукъачу, мукъазчу аьзнийн артикуляци. Мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн характеристика. Мукъа а, мукъаза а аьзнаш билгалден элпийн башхалла (различие). Дешнийн аларехь аьзнаш билгалдар. Хьалхарчу/тІаьхьарчу озаца дешнийн классификаци йар. Таблица тІе а тевжаш, билгалдинчу аьзнийн характеристика йар. Цхьана озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хІиттор. Билгалдинчу озаца дош харжар. Іамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар. Нохчийн меттан ша-тайпанчу аьзнийн дифференциаци йар. Ша-тайпа мукъазчу <i>кх, къ, кІ, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гІ, пІ, тІ, хІ, цІ, чІ, І</i> аьзнийн алар. Долахьчу цІерашкахь аьзнийн а, элпийн а бараман богІуш хилар. Шимма цхьаьна болх беш, алфавитан къепехь элпаш дІанисдар.

		дешдакьойн барам. Дешнаш дешдакьошца дешар. Нохчийн меттан аьзнаш. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах кьастар.	Нохчийн меттан алфавитан оьрсийн алфавитах кьастар. Ловзаран кепехь шардар: «Суна тӀаьхьара ала» (аьзнашка ладогӀар а, карладахар а). Мукъа а, мукъаза а аьзнаш довзар (кьастор). Дешан модель хӀоттор. Моделаца болх: дашехь аз билгалдечу метте хьаьжжина, оьшу модель харжар (дешан йуьххьехь, йуккьехь, чаккхенгахь: <i>урс, бурч, зу, москал, лами, тӀадам.</i>). Шардар: билгалдинчу озаца дешнаш харжар. Дешан аьзнийн анализ кхочушйар. Цхьаьна бен болх: хьалхарчу озе хьаьжжина, дешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар. Дешаран диалог: «Стенца кьаьста аларехь мукъа аьзнаш мукъазчу аьзнихь?», диалогехь дакьалацаран жамӀ санна: дуьхьало йолуш/йоцуш долу мукъа а, мукъаза а аьзнаш довзар. Шимма цхьаьна бен болх: озан хӀоттаман моделахь йустар (цхьатералла, башхаллаш). Дешнаш дешдакьошца алар. Дош дешдакьошца декъар. Дешдакьойн билгалбинчу барамца дешнаш харжар. Тобанашкахь болх: дашехь дешдакьойн бараме хьаьжжина, дешнаш вовшахтохар. Дашехь маса дешдакьа ду билгалдоккхуш, тӀечӀагӀдар а далош, комментарешца шардар кхочушдар. Шимма цхьаьна бен болх: дешдакьойн билгалбинчу барамца дешнаш харжар.
4.	Графика («Дешар» декъаца цхьаьна Ӏамош йу)	Аз а, элп а довзар (кьастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Доккха а, моӀанан а элп. Нохчийн меттан элпаш. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах кьастар. Нохчийн графийн дешдакьойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо шатайпа мукъа (<i>аь, уь, оь</i>) а, мукъаза (<i>гӀ, кх, кь, кӀ, пӀ, тӀ, хӀ, хь, цӀ, чӀ</i>) а аьзнаш. Нохчийн меттан элп <i>Ӏ</i>. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ. <i>Е, ё, ю, я, й</i> элпийн гӀуллакх.	Алфавитан кьепехь дешнаш билгалдахар. Ӏамийнчу элпашца долу дешнаш дешар. Шардар: «Аз элпаца билгалде». Билгалдинчу озаца долу дешнаш харжар. Ӏазден а, тайп-тайпана аьзнаш билгалден а элпийн тоба йар. Шалхачу элпашца долу дешнаш дӀайаздар. Аьзнаш аларна а, довзарна а тӀехь массара цхьаьна бен болх. Нохчийн алфавитан элпаш бӀаьран (визуальное) довзийтар. Даккхийчу а, кегийчу а элпийн дифференциаци.

		Адамийн фамилешкахь а, цIерашкахь а, дийнатиин а, гIалийн, йартийн, урамийн цIерашкахь а доккха элп е, ё, я, яь, ю, юь йаздар. Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-тIаьхьалла. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, могIанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.	Йаздина элп хьехархочо йеллачу кепача догIуш хилар билгалдар. Ловзаран процессехь элпаш довзар. Тобанашкахь болх: шалхачу элпашца долу дешнаш тобанашка дерзор (<i>аь, оь, зI, чI, къ...</i>). Ша бен болх: алфавитан рогIаллехь дешнаш дIайаздар. Алфавитах, нохчийн алфавитан элпийн рогIаллех долчу хаарех а лаьцна хьехархочун дийцар. Ловзаран кепехь шардар: «Алфавит кхидIа дIахьо (йийца)». Шимма цхьаьна бен болх: дешнаш алфавитан къепе далорехь гIалаташ къастор.
5.	Йешар (11 сахьт)	Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогIучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаьркашца йогIучу соцунашца а, интонација (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцу прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тIетевжаш а, шеггара а текст схьайийцар. Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуьйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дIайоьшуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гIирс санна.	Дешдакъош, дешнаш, предложенеш йешаран говзалла кхиор. Дешнаш (схьа)аларан процессехь аьзнаш къастор. Хьехархочо билгайаьккхина дашехь аз билгалдаран изшаран кеп йухаметтахIоттор. Шардар: дешна дешдакъа, шен цIарехь и дешдакъа долчу суьртаца цхьаьнадалор. Шардар: билгалдинчу элпашца дешдакъош кхоллар: <i>а, аь, оь, у, уь...</i> Шимма цхьаьна бен болх: мукъазчу элпаца керла дешдакъош кхолла: <i>кх, къ, хI, чI...</i> Билгалдина дешдакъош цхьатеррачу дешдекъаца тIедуза, масала: <i>...ми (лами), ...маз (ламаз), ...зар (лазар), и.дI.кх.</i> ТIедожоран, хаттаран, дийцаран, айдаран изшарца предложенеш алар. Ловзаран кепехь шардар: «Чекхийаккха предложени», предложенин коьртачу ойланна тIе а тевжаш, йешна чекхйахаза йолу предложенеш чекхйаха хаар шардар. Йешаран шина тайпанан мехалаллех хьехархочун дийцар: нийсайаздаран а, нийсааларан (орфоэпин) а; оцу шина тайпанан йешаран Iалашонех а. Йаздина ма-дарра (нийсайаздаран йешар) дешнаш алар.
6.	Йоза (10 сахьт)	Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцIоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган	Йозанехь уьнахцIоналлин бакъонаш ларйар. Даккхий, кегий элпаш, элпийн цхьаьнакхетарш, дешдакъош, дешнаш йаздаран говзалла кхиор. Йозанан доккха а, жима а элп диллар карадерзор.

		пелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, парглат куыг лелор а кхиор. Тетрадь тлехь кехатан аглонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор. Йозанан даккхий а, могланан а элпаш длайаздар карадерзор. Цена а, къаьсташ долчу а хотлаца йаздар. Дладьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар. Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалхатлаьхьалла а. Элпийн боцу графикин гирсийн гуллакхах кхетар: дешнашна йукьарчу клайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.	Элпийн боцу графикин гирсийн гуллакхах кхетар – дешнашна йукьахь клайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк. Предложенийн йуьххьехь а, долахь цлешарш йазйарехь а доккхачу элпах нийса пайдаэцар. Зорбанан а, йозанан а тексташ тлеша дешнаш а, йаккхий йоцу предложенеш а схьайазйар. Йазйинчу предложенийн нийса кечйаран мах хадор (предложениян йуьххьехь доккха элп, чаккхенгахь тладам). Дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукьахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош); Нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш длайазйан (йукьахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош); Ловзар: Элпаш стенах лаьтташ ду? Элпийн модель хлоттор (кехат, картон, пластилин) Шардар: Элп нийса ала (к, къ, кI, кх...). Ловзаран кепехь шардар «Элпана хлун хилла?»: кеп талхийнчу элпийн анализ йар, тлеоьшу элементаш билгалйар. Практикин болх: элпан длайаздар нийса хилар таллар, шен элпаш йеллачу кешаца дустар. Шардар: шина-кхаа дашах лаьташ йолу предложенеш олуш длайазйар, масала: <i>Лала илли ала. Нана хи мала.</i> Шимма цхьаьна бен болх: зорбанан а, йозанан а шрифтаца йаздина долу цхьа дешнаш вовшашца дустар. Шардар: зорбанан кепехь йаздина дешнаш йозанан кепехь длайаздар.
7.	Орфографи а, пунктуаци а («Йоза» декъаца цхьаьна ламош йу)	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цлешаркахь а (адамийн цлешаркахь, дийнатийн, галийн, йартийн, урамийн а цлешаркахь) а доккха элп йаздар; адамийн цлешаркахь, фамилешкахь, дайн цлешаркахь а <i>я, яь, ю, юь, е, ё</i> элпийн а, долахьчу цлешаркахь а, тлеэцначу дешнашкахь а <i>я, ю, е, ё</i> элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан	Шардар: предложенин йуьхь а, чаккхе а нийса кечйарца а, дешнашна йукьара клайдаргаш ларйарца а дешнийн гуламах хлоттийна предложени длайазйар. Доккхачу элпах пайдаэцаран меттигех тледоьжначу кепехь кхета а веш, комментарешца предложенеш длайазйар. Доккхачу элпах пайдаэцаран меттигех кхетош комментари йеш предложенеш длайазйар. Ловзар «Дукха хьан?»: билгалдинчу элпана долахь цлешарш лахар (йалор) а, длайазйар а.

		шалхачу мукъазчу элпийн (хъ,кх,цI, къ, пI,...) нийсайаздар; ю, ы, ф, я, ц элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу абзийн цхъаьнакхетарш доцчу дешдакъошца долу дешнаш сехъадахар; предложенин чаккхенгахъ сацаран хъаьркаш.	Практикин болх: Iамийнчу нийсайаздаран норманаш ма-бохху, текстан олуш дIайазйар.
8.	Маттах болу йукъара хаамаш (кхидIа курсан массо декъехъ Iамош ду)	Мотт адамийн уйр лелоран коьрта гIирс санна. Уйр лелоран Iалашонаш а, хъелаш а.	«Мотт – адамийн уйран мехала гIирс» темина хъехархочун дийцар. Мотт адамийн уйран, хаамийн, зIенийн гIирс хиларан йукъара кхетам. Тексташца, суьрташца бечу балхахула барта а, йозанан кепехъ а тIекере лелор. Кхоллараллин тIедиллар: йозанан къамелах пайдаэца оьшу хьал гайтар.
9.	Фонетика (3 сахът)	Къамелан абзнаш. Мукъа, мукъаза абзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза абзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа абзнаш. Дешдакъа. Дашехъ дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу абзийн цхъаьнакхетарш доцу атта дешнаш).	Абзийн, элпийн йукъара башхаллин сурт хIоттор. Олучу дешнашкахъ абзнаш билгалдар, артикуляцина тIе тидам бохуьйтуш, абзнаш алар. Дешнийн абзийн моделах хIиттор. Дешан абзийн а, элпийн а билгалдар (обозначение) дустар. Мукъачу а, мукъазчу а абзийн къастар а, царна йукъара башхалла (разница) а. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа а, мукъаза а абзнаш дагардар. Мукъий, мукъазий абзнаш билгалден мукъачу а, мукъазчу а абзийн а, элпийн а маьIна къастаран меттигна тIехъ тергам. е, ё, ю, я элпийн маьIна билгалдаккхар. ТIеэцначу дешнашкахъ бен лелаш доцчу элпийн (ё, я, ю, ы, ф, ц) алар (воспроизведение). Дош а, дешдакъа а билгалдар, царна йукъарчу башхаллах кхетор. Тайп-тайпанчу дешнийн дешдакъойн хIоттамна тIехъ тергам. Дашехъ маса дешдакъа ду билгалдар. Дешнаш цхъана могIанера вукху могIане сехъадахар. Дешнаш дешдакъошка декъар. Предложенехъ дешнаш вовших къаьстина (кIайдаргехула) йаздар. Долахъ цIераш (адмийн цIераш, ден цIе, фамилеш, дийнатийн цIераш) доккхачу элпаца йазйан, иштта йаздарх кхето.

			«Нохчийн меттан абзних лаьцна вайна хIун хаьа?» темина кьамел, йоза-дешар Iаморехь долу хаарш карладахар. Дешан схема хIоттор. Озана характеристика йала хаар. Оьрсийн маттехь доьчу шалхачу элпийн нийса йаздар а, абзнийн схьаалар а кхочушдар. Ловзаран кепехь шардар «Билгалдинчу озана дош даладе»: <i>(Дада, худар, бода, бад)</i>. Массо а дешнашкахь муьлха аз ду цхьаттера хезаш? Оцу озана дош даладе: дашна йуьххьехь, йуккьехь, чаккхенгахь. Шардар: йалийнчу билгалонашца абзнаш билгалдахар (барта). Шимма цхьаьна бен болх: билгалбинчу бухца абзнаш тобанашка дерзор. Дош, дешдакьа билгалдар, коьртачу башхаллех (различие) кхетор. Тайп-тайпанчу дешнийн дешдакьойн хIоттамна тIехь тергам. Дош сехьадаккхархьама дешдакьошка декьар. Дашехь маса дешдакьа ду билгалдар.
10.	Графика (3 сахьт)	Аз а, элп а. Абзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш. ТIеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу <i>е, ё, ю, я</i> элпаш. Адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а, дийнатийн цIерашкахь а доккха элп. Нохчийн абат (алфавит): элпийн цIераш, церан хьалх-тIаьхьалла. Дешнийн кьепйоза роIаллехь нисдархьама, абатах пайдаэцар. Элпийн боцу графикан гIирсаш: дешнашна йукьара кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.	Долахь цIераш доккхачу элпаца йазйар. Долахьчу цIерех пайда а оьцуш, шимма цхьаьна предложенеш хIиттор. Дешнийн абзнийн-элпийн хIоттаман моделах хIиттор. Дешаран диалог «Дешнийн абзнийн а, элпийн а хIоттам бустар». Шардар: дашехь маса дешдакьа ду билгалдар, дош дешдакьошка декьаран бакьонах кхетор. <i>е, ё, ю, я</i> элпийн маьIна билгалдаккхар. ТIеэцначу дешнашкахь бен лелаш доьчу элпийн <i>(ф, ё, ю, ы, и)</i> цIе йаккхар, алар. Ловзаран кепехь шардар: «Дашах лаьцна дика хьан дуйцуь дара?», шардар кхочушдарехь, абзнаш элпашца билгалдарх; дешан абзнийн а, элпийн а хIоттамах барта кьамелан алар хIотто хаар карадерзадо. Ловзар-кьовсадалар «Карлайаккха абат» Шимма цхьаьна бен болх: йукьахдитина мукьа а, мукьаза а элпаш йукьа а хIиттош, дешнаш кхоллар.

			Предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккхачу элпан нийсайаздар. Шардар: Дешнашкахь йукъахдитина элпаш йукъахIиттор.
11.	Орфоэпи (курсан массо декъехь Iамош йу)	Аьзнаш а, аьзнийн цхьаьнадараш а алар: шала мукъаза <i>ккх, тт, лл, и.д.кх</i> .	Дешнашкахь йукъахдитина элпаш хIиттор. Шалха элпаш <i>ккх, тт, лл и.дI.кх</i> . дехха, цхьа аз санна, алар. Билгалдинчу элпан меттиг алфавитехь билгалиаккхар. Шардар: предложенехь дош нийса дIадеша, масала: Арахь <i>dogla ду. Helaran dogla ду</i> .
12.	Лексика а, морфологи а (4 сахьт)	Дош меттан дакъа санна (довзийтар). Дош хIуманан, хIуманан билгалонан, хIуманан даран цIе санна (довзийтар). Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).	Дешаран диалог: Муьлхачу хаттаршна жоп дала тарло дешнаша? ХIума а, хIуманан билгало а, дар а гойту дешнаш (<i>мила? хIун? хIун дина? и.д.кх.</i>) хаттаршкахула къастор. Шардар: предложенешкахь тера, дуьхьал маьIна долу дешнаш карор а, кхин тIе лахар а (<i>йоккха-жима, лекха-лоха</i>). Шардар: <i>мила?</i> бохучу хаттарна жоп лун, адам билгалден а, <i>хIун?</i> бохучу хаттарна жоп лун, адам доцург билгалден а, дешнаш текстехь харжар. Шимма цхьаьна бен болх: <i>цхьаь, шийь, дуккха а</i> бохучу дешнашца дешнийн цхьаьнакхетарш хIиттор а, къамелехь царех нийса пайдаэцар а. Тобанашкахь болх: адам билгалден а, хIуманаш билгалиен а дешнаш довзар. Шимма цхьаьна бен болх: хIуманан цIе суьртаца цхьаьнайалор (<i>кхор, Iаж...</i>); дийнатийн цIераш церан суьрташца цхьаьнайалор (<i>цициг, жIаьла...</i>), и.дI.кх. Бос билгалбен цIе а, бос (бесан сурт) а цхьаьнабалор. Шимма цхьаьна бен болх: кху тайпа « <i>хIума + хIуманан билгало</i> » дешнаш цхьаьнабалор.
13.	Синтаксис (3 сахьт)	Дешнийн цхьаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар). Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хIиттор. Предложенехь дешнийн къепе. Предложени дIайазйаран бакъонаш. МаьIнийн хаттарийн гIоьнца предложенехь дешнийн уьйр	Предложенин схема йеша хаар. Предложени а, цуьнан схема а цхьаьнайалор. Билгалдинчу дешнашца а, схемица а предложенеш хIиттор. Хаттаран, айдаран, дийцаран, тIедожоран предложенеш дифференцировать йар. Шардар: предложенеш билгалийнчу изшарца (интонаци) йешар. Шимма цхьаьна бен болх: кеп талхийна предложени нийсе (изделлачу дешнех предложени кхолла), масала: <i>дахара, тхо, хьуьнах, селхана</i> .

		билгалйаккхар. Кепак йохийна предложенеш йухаметтахИттор. Цхьаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хИттор. Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цIе а.	Шимма цхьаьна бен болх: текстан дакъош къастор, церан къастор нийса хиларх кхетор. Практикин болх: кеп талхийна текст схьайазйар, предложенийн кепаш нийса йалор (йуьххьехь доккха элп, чаккхенгахь хьаьркаш).
14.	Орфографи а, пунктуаци а (5 сахьт)	Нийсайазйаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехь дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цIерашкахь а, фамилешкахь а, дийнатиин цIерашкахь а; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, ден цIерашкахь, дийнатиин цIерашкахь <i>я, яь, ю, юь, е, ё</i> элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь <i>я, ю, е, ё</i> элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (<i>хь, хI, кх, чI</i> и т.д.) нийсайаздар; <i>и, ь, ы, ф</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш. Текст схьайазйаран алгоритм.	Нийсайаздаран а, пунктуацин а бакьонаш Iамор. Цхьана могIанера вукху могIане даха аьтто хиларца дешнаш вовшашца дустар. Алар цхьаь долуш, йазйар тайп-тайпана долчу дешнашна тIехь тергам, масала: <i>мотт, цIе, ча, мIара</i> . Шардар: долахь цIераш йукъахь йолу предложенеш дIайазйар. Кхоллараллин тIедиллар: алгоритмана тIе а тевжаш, долахьчу цIерийн билгалбаьккхинчу барамца, «Сан доьзал» цIе йолу доккха доцу дийцар йазде.
15.	Къамел кхиор (6 сахьт)	Къамел адамашна йукъахь тIекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехь дешан маьIна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цIе. Шен (долахь) текст хIоттор. ТIекеренан хьелаш: тIекеренан Iалашо, хьаьнца, мичахь кхочушхуьлу тIекере. Барта тIекеренан хьелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хьажар, аудиозаписе ладогIар). Дешаран а, Iер-дахаран а хьелашкахь къамелан этикетан норманаш (маршала хаттар, Iудика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).	Iаматан элементаш йовзар (форзац, шмуцтитул, чулацам, билламаш, дошам-йуххедиллар). Адамийн дахарехь меттан а, къамелан а маьIнах, кхечу халкъийн меттанийн ларам беш, алар. Хьехархочун къамел хазарца тIеэцар. Къамелан гIуллакхдаран коьрта тайпанаш билгалдар: <i>ладогIар, дийцар (къамел дар), йоза, йешар</i> . Хезна текст йозанан кепехь схьайийцар. Къамелан дакъа санна текст, текстан коьрта билгалонаш йовзийтар. Текст а, предложени а вовших къастор. БIаьрсица а, хазарца а текстера предложенеш къастор. ХIоттийнчу хьесапца цхьаьнайогIу барта а, йозанан а текст кхоллар. ЛадугIучу/йобшучу текстана цIе харжар. 3-4 къаьстинчу предложенех текст хIоттор.

			Йозанехъ предложенин кеп нийса кхочушйар (йуьххьехъ доккха элп, чаккхенгахъ тIадам). Предложенийн схемаш хIиттор а, кийча схемаш билгалйинчу предложенешца йустар а. Іамийна нийсайаздаран а, пунктуацин а бакъонаш йозанехъ ларйар. Шимма цхъаьна бен болх: «Муьлха шеран хан дукхайеза хьуна?» темина диалог хIоттор. ТIекеренийн тайп-тайпана хьелаш гайтаран суьрташца болх (<i>маршалла хаттар, Іодика йар, баркалла алар, дехар дар</i>), хIора хьолана догIу этикетан дешнаш харжар. Нохчийн гIиллакх-оьздангаллин лексикица диалог хIоттор. Ролашца ловзар «Хьеший бахкар»: ламасташца догIуш, хьеший тIеэцар. Шимма цхъаьна бен болх: «Цхъаьнакхетар» кьамелхочуьнга могашалла, гIуллакх хаттар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) - 5 с.			

2 класс (68 сахът)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гІуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Маттах лаьцна йукъара хаамаш (1 сахът, кхидІа курсан массо декъехь Іамадо)	Мотт адамийн тІекеренан коьрта гІирс а, къоман культурин хилам а санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.	«Адамийн дахарехь меттан а, къамелан а маьІна» темина къамел. Мотт къоман культурин хилам а, адамийн уьйран коьрта гІирс хиларх йукъахь жамІан кеп йалор. Шимма цхьаьна бен болх: нохчийн меттан хазаллех а, хьал долуш хиларх а хетарг кепе далор. Россин Федерацехь меттанийн шорталлех болу хаамаш бийцаре бар. Мотт Іаморан некъех лаьцна диалог. Йукъахь жамІан кеп йалор: тергам а, анализ, а – мотт Іаморан некъаш.
2.	Фонетика, графика, орфоэпии (8 сахът, кхидІа курсан массо декъехь Іамадо)	Аьзнийн маьІна къасторан гІуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (<i>аь-аь, оь-оь, уь-уь</i>) а, уьш элпашца билгалйар а (<i>аь, оь, уь, яь, юь</i>). <i>Я, яь, ю, юь, е(ё)</i> элпашца дешнаш. <i>Э, е</i> элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. <i>Й</i> элпаца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (<i>ɔI, kI, кь, кх, nI, mI, xI, хь, цI, чI, I</i>) а, уьш элпашца билгалйар а. <i>Ш, ь, ы, ф</i> элпашца долу дешнаш. Шеконца [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хеза дешнаш нийсайаздар. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна). Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар. Элпийн боцу графикаин гІирсах: дешнашна йуккъехь кІайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац (цІен моглa), сацаран хьаьркаш (Іамийнчун барамехь).	Схемина тІе а тевжаш, аьзнийн характеристика кхочушйар. Дешнашкахь элпийн а, аьзнийн а барам базар. Мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн артикуляцин башхаллаш. Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн нийса алар. Шаьш билгалдечу озан характеристикехула элпийн классификаци кхочушйар. Меттан коьчална тІехь тергам: я, яь, ю, юь, е (ё), э, е элпашца долчу дешнийн аьзнийн-элпийн хІоттамехь йолчу башхаллех кхетор. Нохчийн меттан ша-тайпанчу аьзнийн дифференциаци йар. Шалхачу мукъазчу аьзнийн (гІ, кІ, кь, кх, пІ, тІ, хІ, хь, цІ, чІ, І) алар. Долахьчу а, йукъарчу а цІерашкахь элпийн, аьзнийн барам базар, хІора нисйеллачу меттехь элпийн, аьзнийн бараман галморзахаллех кхетор. Цхьана могланера вукху моглане даха аьтто хиларца дешнаш вовшашца дустар. Графикаин гІирсех нийса пайдаэцар а, кхетор а: кІайдарг, дош сехьадаккхаран хьаьрк, абзац, предлолженин чаккхенгахь тІадам. Дош сехьадаккхаран бакъонах пайдаэцар.

3.	Лексика (10 сахът)	Дош декаран а, маъИнин а цхъаалла санна. Дешан лексикин маъІна (йукъара кхетам). Текстехула дешан маъІна билгалдаккхар йа дошаман гІоьнца маъІна нисдар. ЦхъанамаъІнийн а, дукхамаъІнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам). Къамелехъ синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тІехъ тергам.	Дидактикин ловзар: «Муълха дош ду хаал?» (суърташкахула дешнаш довза деза). Тобанашца болх: текстехъ дешан маъІнина тІехъ тергам, текстана тІе а тевжаш, дешан маъІна билгалдар. Практикин болх: дошам тІера, хъайна хъалха ца хууш хиллачу, кхаа дешан маъІна схъайазде. Тобанашца болх: кроссворд кхочушйар. Дешнийн тайп-тайпана маъІна гойтучу суърташца болх, масала: <i>мотт, нІаьна...</i>, суърташна тІе а тевжаш, дукхамаъІнийн дешнийн маъІнех кхетор. Синонимийн, лексикин маъІнина а, шайх пайдаэцначу предложенешна а тІе а тевжаш, маъІнийн тераллина а, башхаллина а тІехъ тергам. Шина синонимах, харжамна коментари а йеш, билгалйинчу предложенехъ уггар догІург харжа хаар карадерзорна тІехъажийна шардар. Шимма цхъаьна бен болх: текстехъ синонимаш лахар. Суърташца болх: суъртийн кепехъ беллачу хаамах кхетаран а, далийнчу дешнашца – антонимашца иза цхъаьнайало хааран а хаарш кхиор. Дидактикин ловзар: «Дуьхъал маъІна долчу дешан цІе йаккха». Шимма цхъаьна бен болх: билгалдинчу дешнашна антонимаш йалор. Практикин болх: предложенешкахъ антонимаш лахар.
4.	Дешан хІоттам (морфемика) (3 сахът)	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхъанаораман (гергара) дешнаш. Цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахъ орам къастор (аттачу меттигашкахъ).	«Гергара стаг хъанах олу?» темина дешаран диалог. «Гергара дешнаш» боху кхетам йукъабалор. Гергарчу дешнашна тІехъ тергам (тералла, башхалла). Ловзаран кепехъ шардар: «Совнаха дош караде». Меттан коьчална а, суърташна а тІехъ тергам: къамелехъ шена зеделлачунна а, суърташна а тІе а тевжаш, масех гергарчу дешан маъІнаш дуьхъ-дуьхъал хІиттор, дешнийн маъІнашкахъ терачух а, къабстачух а хетарг алар, шен гІоьнца, дерриг гергарчу дешнийн маъІнах кхето таро лун дош гучудаккхар. Дешаран диалог: «Гергарчу дешнийн йукъарчу декъах хІун ала мегар ду?» Цхъаьна бен болх: дешнашкахъ коьрта дакъа билгалдар (орам).

5.	Морфологи (10 сахът)	Къамелан дакъош. Цердош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («мила?», «хІун?»), къамелехъ пайдаэцар. Йукъара а, долахъ а цІердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатиин цІераш, меттигийн цІераш).	Дешаран диалог: «Вайн къамел стенах лаьтта?» «Къамелан дакъош» боху кхетам йукъабалор. Билгалдинчу дешнийн гуламна тІехъ тергам: хІун билгалйо, муьлхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «цІердош» кхетам йукъабалор. Шимма цхъаьна бен болх: муьлхачу хаттаршна жоп ло хъаьжжина, цІердешнаш шина тобане декъар («хІун?» йа «мила?»). Адамийн цІераш, ден цІераш, фамилеш, дийнатиин цІераш, меттигийн цІераш билгалйечу цІердешнех лаьцна дешаран диалог. «Долахъ», «йукъара» боху кхетамаш йукъабалор. ЦІердешнийн лексикин маъІнина тІехъ тергам. Шардар: билгалбинчу баххашца текстехъ дешнаш лахар (масала, дешаран гІирсийн цІераш йоху дешнаш, Іаламан хиламийн, доьзалан декъашхойн, и.д.кх.). Дифференциаци йарехула тІедиллар: дешнийн тобанийн йукъара билгало гучуйаккхар.
		Хандош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»), къамелехъ пайдаэцар.	Билгалдинчу дешнашна тІехъ тергам: хІун билгалйо, муьлхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «хандош» боху кхетам йукъабалор. Хандешан лексикин маъІнина тІехъ тергам. Дифференциаци йарехула тІедиллар: хаттаршка хъаьжжина хандешнаш тобанашка дерзор. Практикин болх: дешнийн гуламна йукъара хандешнаш схъайаздар. Шимма цхъаьна бен болх: текстехъ хандешнаш карор. Ша бен болх: предложенина хандош йукъахІаттор.
		Билгалдош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («муха?», «хъенан?» «стенан?»), къамелехъ пайдаэцар. зависимости от того, какие признаки предметов они обозначают (цвет, вкус, размер). Работа в группах: соотнесение имен прилагательных и вопросов к ним (муха? хъенан? стенан?).	Билгалдинчу дешнашна тІехъ тергам: хІун билгалйо, муьлхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «билгалдош» боху кхетам йукъабалор. Билгалдешан лексикин маъІнина тІехъ тергам. Шимма цхъаьна бен болх: муха? бохучу хаттарна жоп луш долу билгалдешнаш, хІуманан муьлха билгало (бос, чам, барам) гойту хъаьжжина, кхаа тобане дІасадекъар. Тобанашкахъ болх: билгалдешнаш а, царна хІиттош долу хаттарш а цхъаьнадалор (муха? хъенан? стенан?).

			Ша бен болх: текстера билгалдешнаш схъайаздар. Дифференциаци йарехула тедиллар: билгалдешнийн тобанан йукъара билгало гучуйаккхар. Практикин болх: билгалдешнаш (деллачу билгалдешнашна йукъара) предложенешна йукъайаздар.
		Дештаьхье. Уггар йаьржина дештаьхьенаш: <i>mle, mlera, чу, чуьра, кIел</i>, и. д. кх.	Шардар (тергам): муьлха предложени нийса хIоттийна йу? Масала, Чорпа йай тIехь йу. Чорпа йай чохь йу...? «Дештаьхье» боху кхетам йукъабалор. «Стенна оьшу дештаьхьенаш?» темина дешаран диалог. Кхоллараллин болх: тайп-тайпанчу дештаьхьенех пайда а оьцуш, цхъатеррачу дешнийн гуламах предложенеш хIиттор. Ловзаран кепехь шардар: «Дештаьхьенаш тиллайелла».
6.	Синтаксис (5 сахьт)	Предложенехь дешнийн кьепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар). Предложени меттан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах къастар. Аларан Iалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тедожоран предложенеш. Синхаамийн изшаре (эмоцин окраске) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (изшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш.	Дашна а, предложенина а тIехь тергам. «Предложенехь дешнаш вовшех муха дозу?» темина дешаран диалог. Шардар: нийса хIиттийна предложенеш схъакъастор (билгалйинчарна йукъара). Дешаран диалог: «Предложенин чаккхенгахь муьлха хьарк дилла деза муха хаа деза?». Тобанашкахь болх: кеп талхийнчу текстехь предложенийн, чаккхенгахь йогIу сацаран хьарк хIотторца, доза къастор. Шимма цхъаьна бен болх: дешнийн билгалбаьккхинчу гуламах предложенеш хIиттор. Шимма цхъаьна бен болх: эмоцин изшаре хьаьжжина къаьсташ йолу предложенеш йустар, йогIучу изшарца предложенеш алар.
7.	Орфографи а, пунктуаци а (13 сахьт)	Предложенин йуххьехь а, долахь цIерашкахь а доккха элп (цIераш, фамилеш, дийнатийн цIераш); предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш; дош цхъана могIарера вукху могIаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш); Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхьама (нисдархьама), Iаматан тIерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар.	Дешаран диалог: «Схъайазйарехь дарийн кьепен алгоритмах муха пайдаэца беза?» Комментарица йоза кхочушдар: йаздечу долахьчу а, йукъарчу а цIердешнашнийн дIайаздаран башхаллех кхетор. Деха и, уь элпашна тIаьхьа й элп йазйаран бакъо тIечIагIйарна шардар. Вовшеталлар. Бакъонах пайдаэцаран ша шена таллам бар. Меттан коьчална тIехь тергам: дош сехьадаккхаран бакъонца доьзначу хаттарна, билгалйинчу коьчалан анализан буха тIехь жобпан кеп йалор, дешнаш сехьадахаран бакъо къастор (тайар).

	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цІерашкахь доккха элп: цІераш, фамилеш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш; йукъарчу цІерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар; долахь цІерашкахь: цІерашкахь, фамилешкахь, дайн цІерашкахь, дийнатийн цІерашкахь, меттигийн цІерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тІеэцначу дешнашкахь (долахь цІерашкахь) <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (<i>къ, кІ, кх, гІ, и.д.кх.</i>) нийсайаздар; шеконца [<i>ов</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хезачу дешнийн нийсайаздар (<i>-эв, -ав, -ев</i>); <i>и, ь, ы, ф</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъа <i>и, у</i> хезачохь <i>й</i> элп йаздар; дештІаьхьенаш цІердешнашца къаьстина йазйар.	Таблица болх (цхьана бІоґІамалгехь дешнаш дешдакъошца декъна ду, вукху бІоґІамалгехь изза дешнаш сехьадахарна декъна ду): дешнаш дешдакъошка декъаран, дешнаш сехьадахаран башхаллаш дуьхь-дуьхьал хІиттор, къаьсташ долчух кхетам балар. Практикин болх: сехьадаха мегачу кепара декъарца дешнаш дІайаздар, дешнаш сехьадохуш декъарехь ша шена мах хадор кхочушдар. Дифференциаци йарехула тІедиллар: билгалбинчу буха тІехь дешнаш карор (сехьадаха ца мега дешнаш). Шимма цхьаьна бен болх: дешнаш сехьадахарна декъарехь даьхначу гІалатех кхетор. Ша шена таллам: шен кхечу предметашкара йозанан белхаш, дешнаш сехьадахаран бакъонах пайдаэцарехь хила тарло гІалаташ нисдаран Іалашонца, таллар. Практикин болх: долахь цІердешнаш йаздаран бакъонах пайда а оьцуш, предложенеш дІайазйар. Шимма цхьаьна бен болх: долахь цІердешнийн (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш) йаздаран бакъонах тІейоьжначу кепехь пайдаэца дезачу хаттаршна жоьпаш далар. Кхоллараллин тІедиллар: пхеаннал кІеззиг долахь цІердош (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш) шеца долу текст йазйар. Дешаран диалог: «Муха хІотто йеза, хила тарло нийсайаздаран гІалат гучудаккхархьама, дарийн къепен план». Шимма цхьаьна бен болх: гергарчу дешнийн моґІанехь гергара доцу дош гучудаккхар. Комментарица йоза кхочушдар: [<i>ов</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] аьзнашца долчу дешнийн нийсайаздарехула Іамийнчу бакъонах пайдаэцар шардар. Нийсайаздаран тренинг: <i>я, яь, ю, юь, е</i> элпашца долчу йукъарчу, долахьчу цІердешнийн нийсайаздар. Суьрташца а, царна буха йаздинчу дешнашца а болх, <i>кІора-къора, го-гоь</i>, и.д.кх. тайпанан дешнийн анализ кхочушйо.
--	---	--

			Тобанашкахь болх: билгалбаьхначу баххашца дешнийн тобанаш йар: цхьаьнадогӀу йа ца догӀу дешан орамехь мукъазчу аьзнийн алар а, йаздар а. Шимма цхьаьна бен болх: текстехь Iамийнчу бакъонашца догӀучу дешнийн йаздаран декъехь тIечIагIдарш далор.
8.	Къамел кхиор (10 сахьт)	Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогӀу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхьаьна гIуллакхдарехь шимма цхьаьна а, тобанашкахь а болх дIахьуш, бартбан а, йукъарчу сацаме ван а хаар.	Шен дIаихьарехь дешархой тIекеренан хьолан башхаллаш билгалйаха Iема дешаран диалог: Iалашонаш, хьесапаш, декъашхойн хIоттам, меттиг, хан, коммуникацин гIирсаш. Диалоган жамIдар: тIекеренан хьолехь тIекеренан Iалашо сецор, хьаьнца, мичахь дIахьош йу тIекере мехала хиларх а, меттан гIирсаш харжар хьолан оцу башхаллех доьзна хиларх а хьехархочун хаам. Билгалйинчу масех репликех комментарешца нийсаниг барта харжар, Iалашонца а, тIекеренан хьелашца а цхьаьнабогӀу меттан гIирсаш харжар бух болуш хилар тIечIагIдар. Ролашкахь ловзарш, къамел дIадахьаран хаарш карадерзорна лерина сценкаш хIиттор: дIадоло, къамелехь дакъалаца, чекхдаккха, тидам шена тIеберзо, и. д. кх. Кхоллараллин тIедиллар: къамел дIадоло, къамелехь дакъалаца, чекхдаккха, тидам шена тIеберзо, и.д.кх. ьшучу хьелашкахь шен диалогаш хIиттор. Къамелан этикетан норманашна тергам. Этикетан аларш шардар йукъалоцу ролашкахь ловзар. ХIора дийнан тIекере кхочушйарехь, шен къамелан культурин мах хадоран Iалашонца, шена тIехь тергам. Шардар: билгалйинчу тексташкахь тIекеренан бакъонашца, къамелан этикетан норманашца доьзна гIалаташ схьакарор, карийна гIалаташ нисдар. «Тергамхой» ролашкахь ловзар, ловзаран Iалашо йобзна йу урокехь а, переменашкахь а барта тIекеренан меттан а, меттан боцу а гIирсийн харжар нийса хиларан мах хадорца. Кхоллараллин тIедиллар: диалогехь дакъалацаран бакъонашца долу плакат кхоллар (ладогIа хаар, репликаш нийса тIеэца хаар, къамелехь дакъалаца, хетарг дийца).

	Суьртан репродукцихула барта дийцар хЮоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хЮоттор.	Суьртийн репродукцешца болх, суьртана шен эмоцин откликан анализ йар, хЮиттийнчу хаттаршна жюьпаш далар. Хаттаршна тЮе а тевжаш, суьрта тЮехула барта дийцар хЮоттор. Исбаьхьаллин музеехула виртуале экскурси.
	Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьЮнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тЮаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Текстан тема. Коьрта ойла. Текстан цЮе. Билгалйинчу тексташна цЮе харжар. Текстан дакьойн (абзацийн) хьалх-тЮаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а рогЮалла талхийна тексташ нисйар. Текстийн тайпанаш: суртхЮоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар). Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а. Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тЮехь цхьалха жамЮаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар. Хаттаршна тЮе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.	Дешаран диалог «Дош, предложени, текст йустар», диалог кхочушйарехь дешан, предложенин, текстан тераниг, къаьсташ дерг гучудаккхар. Меттан коьчална тЮехь тергам: текстийн а, «текст цахиларийн» (предложенийн хьал-тЮаьхьалла галиаьккхина/йукъарчу темица йоьзна йоцу масех предложении/цхьана хЮуманах лаьцна, амма ойла ца гойту масех предложени) масех масал, текстан билгалонийн йустар, гучуйахар: текстехь предложенийн маьЮнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьал-тЮаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Шимма цхьаьна бен болх: текст а, предложенийн гулам а къастор, шена хетарг тЮечЮагЮдар. Текстера предложенийн уьйран некъашна тЮехь тергам, текстехь предложенийн уьйран некъех шена хетарг алар. Текстехь предложенийн хьалх-тЮаьхьаллина тЮехь тергам. Ша бен болх: талхийна текст йухаметтахЮоттор – текстехь предложенийн нийса рогЮалла къастор. Практикин болх: билгалйинчу текстийн коьртачу маьЮнин кеп кхоллар. Текстан хЮоттамна тЮехь тергам, текстан хЮоттаман дакъа санна абзац йовзийтар. Цхьаьна бен болх: абзацийн хьалх-тЮаьхьаллин къепе талхийнчу текстехь абзацийн рогЮалла къастор. Дифференциаци йарехула тЮедиллар: дийначу текстехь абзацаш къастор. Дийцаре дар: муха йоьзна йу текстан коьрта ойлахЮора абзацан чулацамца. Практикин болх: текстан коьртачу ойланан кеп йалор. Цхьаьна бен болх: текстана цЮе харжар. Тобанашкахь болх: цхьана текстана тайп-тайпана цЮераш харжар.

			Практикин болх: цIеран а, текстан а йогIуш хилар /йогIуш цахилар къастор, шена хетарг тIечIагIдар. Кхоллараллин болх: билгалйинчу цIарца текст хIоттор. Практикин болх: абзацийн галйаьккхина рогаIлла йухаметтахIоттор, нийина текст дIайазйар. Дешаран диалог: «Муьлха Iалашонаш хила мега тексташ кхоллараллехь? », текст кхолларан Iалашонех дешархоша шайна хетарг алар. Текст-суртхIотторна башхаллашна тIехь тергам, цуьнан башхаллаш къастор, текстехь суртхIоттор кхолларан гIирсаш карор. Текст-дийцарна башхаллашна тIехь тергам, цуьнан башхаллаш къастор. Текст-ойлайарна башхаллашна тIехь тергам, цуьнан башхаллаш къастор. Тобанашкахь болх: текст-дийцарш текст-суртхIотторца йустар. Декъалбарийн далийнчу масалшна анализ йарехь декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йар, текстийн-декъалбарийн хIоттаман анализ йар. Кхоллараллин тIедиллар: декъалваран открыткин текст кхоллар (декъалваран бахъана дешархоша шаьш хоржу). Схъайийцаран (25-35 дешан барамехь дийцаран текст) бух санна йалийнчу текстан чулацамна йукъахь анализ йар. Дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан. Iамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дIайазйан. Текстана хIиттийнчу хаттаршна барта жопаш далар. Хаттаршна тIе а тевжаш, текст барта схъайийцар. Хаттаршна тIе а тевжаш, текстан чулацам йозанан кепехь ма-барра схъабийцар. Схъадийцар нисдан аьтто хуьлуьйту ша шена таллам бар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 8 сахьт			

3 класс (68 сахът)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гIуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Нохчийн маттах болу хаамаш (1 сахът², Iамор курсан дерриг дакъошкахь дIахьo)	Нохчийн мотт тIекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.	«Довзалехь а, йукъараллехь а нохчийн маттах пайдаэцар» темина къамел. Мотт къоман культурин хилам а, адамийн уьйран (тIекере лелоран) коьрта гIирс хиларх йукъахь жамIан кеп йалор. Шимма цхьаьна бен болх: нохчийн меттан хазаллех а, хьал долуш хиларх а хетарг кепе далор. Меттан кхиаран некъех лаьцна диалог. Нохчийн мотт кхиорах а, Iалашбарах а лаьцна хаамаш бийцаре бар. Йукъахь жамIан кеп йалор: тергам а, анализ, а – мотт Iаморан некъаш.
2.	Фонетика, графика, орфоэпи (курсан массо декъехь Iамадо) (3 сахът)	Нохчийн меттан аьзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа аьзнаш. Йеха а, йоца а дифтонгаш из, уо, уьш йазйар а. Нохчийн маттахь ь гIуллакх. ь, ь долчу дешнашкахь (айъа, тетрадь...) аьзнийн а, элпийн а хIоттаман базар. Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар. Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу аьзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).	Азнийн классификаци дIайахьа ладаме билгало къастор. Шимма цхьаьна бен болх: тIаьхьабогIучу йукъахь бечу талламца аьзнийн билгалбинчу гуламна классификации йар. Тобанашкахь болх: дешнийн билгалбинчу гуламехь элпийн а, аьзнийн а барам базар. Ша бен болх: билгалдина дешнаш алфавитан къепехь дIайаздар. Дифференциаци йарехула тIедиллар: алфавитан къепехь цIераш дIанисйеш кхочушдинчу тIедилларехь гIалаташ карор. Дешнийн нийса алар а, йазйар къасторхьама нийсайаздаран дошамца болх бар. Дошамашца, справочникашца алфавитах долчу хаарех боьзна болх барехула курсан массо дакъo Iаморехь практикин болх. Мукъачу аьзнийн дохаллина тIехь тергам. Ловзаран кепехь шардар: тайп-тайпанчу предложенешкахь нийса дIадеша дош
3.	Лексика (3 сахът)	Дешан лексикин маьIна. Дешан нийса а, тIедеана а маьIна (довзийтар).	Дешаран диалог: «Мичахь лаха деза цадевза дешнаш?» Дешнийн маьIнех хьехархочун дийцар. Суьртийн буха тIехь дешнийн маьIнашна тIехь тергам.

² Билгалбина сахътийн барам хьехаман кепехь бу, дешархойн хьашташка, лехамашка хьажжина нисбан йиш йолуш бу барам..

			Дошаман статьях лаьцна хьехархочо дийцар, статьян хIоттамна тIехь тергам. Ша бен болх: Тетрадь тIе дешан (билгалдинчу дешнех хаьржинчу) дошаман статья схьайазйар. Шимма цхьаьна бен болх: предложенешкахь нийсачу а, тIедеанчу а маьIнашкахь дешнаш карор.
4.	Дешан хIоттам (морфемика) (7 сахьт)	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхьанаораман (гергара) дешнаш; цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахь орам къастор (аттачу дешнашкахь); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна. Цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а. Орам, дешхьалхе, суффикс – дешан маьIне дакъош. -р, - хо, -ча суффиксашца долу дешнаш. Хьастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар (цIа-цIелиг, кема-кемалг,...).	Дешаран диалог: «Муха къастало дешнийн гергарло?» «Орам», «цхьанаораман дешнаш» бохучу кхетамашца болх: Iамат тIехь йалийнчу бакъонийн анализ. Ша бен болх: дешнийн билгалбинчу гуламехь билгалбаьккхинчу орамца дешнаш каро. Шимма цхьаьна бен болх: гергара дешнаш харжар (лахар). (Текстехь) Гергара дешнаш лахаран Iалашонца текстан анализ. Тобанашкахь болх: билгалбинчу моIарехь совнаха дош карорна (гучудаккхарна) лерина тIедиллар кхочушдар (масала, гергарчу дешнийн тобанехь синоним). Дешан кеп хийцайаларна тIехь тергам. Шен чулацамехь цхьана дешан кепаш йолчу текстаца болх бар: дешан кепаш лахар, дешан кепаш йустар, дешан (дешан хийцало дакъа) кепашкахь къаьсташ долу дакъа гучудаккхар «Чаккхе» бохучу кхетамца болх: Iамат тIехь йалийнчу бакъонан анализ. Практикин болх: Iамат тIехь йалийнчу кепача дош хийцар, цхьана дешан кепашкахь орам схьакарор а, билгалбаккхар а. Шардар: деллачу дешнашкахь орам билгалбаккхар а. Ша бен болх: цхьа орам болу дешнаш тобанашка дерзор. Цхьанаораман дешнех а, дешнийн кепех а хьехархочун дийцар. Суффиксийн а, дешхьалхенийн а меттигах а, маьIнех а кхетор. Тобанашкахь болх: билгалйинчу кепача моIа чекхбаккхар (- хо, -р, - ча суффиксийн гIоьнца керла дешнаш кхоллар). Цхьаьна бен болх: хьастаран-жимдаран суффиксашца долу дешнаш довзар.
5.	Морфологи (20 сахьт)	Цердош: йукъара маьIна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар. Долахь (фамили, цIе, ден цIе, дийнтийн цIераш, меттигийн цIераш, говзариин, газетийн,	Дешаран диалог «Муьлха къамелан дакъош девза вайна?» Практикин болх: «Къамелан дакъош» таблица хIоттор (цIераш, маьIна, хаттарш, масалш).

		журналийн цѐраш...) а, йукъара а цѐрдешнаш. Цѐрдешнийн терахъашца хийцадалар. Цхьаллин терахъан а, дукхаллин терахъан а бен кеп йоцу цѐрдешнаш. Цѐрдешнийн классаш. Цѐрдешнийн классийн гайтамаш. Цѐрдешан дожар. Цѐрдешан дожар билгалдаккхар. Цѐрдешнийн дожаршца а, терахъашца а хийцадалар.	Суьрташца болх: диктант «Молчанка» (цхьаллин а, дукхаллин а терахъехь цѐрдешнаш дІайаздар). Цѐрдешнийш классашца хийцадаларна тІехь тергам, дина жамІаш Іамат тІехь балийнчу хаамца дустар. Шимма цхьаьна бен болх: билгалдинчу цѐрдешнийн классан гайтам билгалбаккхар. Тобанашкахь болх: къастийнчу билгалонца (масала, класс йа терахь) цѐрдешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар. Дожарш довзийтар: цѐраш, хаттарш. Практикин болх: предложенешкахь цѐрдешнийн дожар билгалдаккхар. Ша бен болх: тайп-тайпанчу дожаршкахь долчу цѐрдешнашца предложенеш хІиттор.
		Билгалдош: йукъара маьІна, хаттарш (муха? хьенан? стенан? муханиг?), къамелехь пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахъашца а, дожаршца а хийцадалар.	Лаамаза а, лааме а билгалдешнашна тІехь тергам, бинчу тергаман жамІаш кепе далор, шен жамІаш Іамат тІехь болчу хаамца дустар. Шимма цхьаьна бен болх: къастийнчу билгалонца (масала, лааме йа лаамаза) билгалдешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар. Тобанашкахь болх: билгалдешнаш дожаршца легор. Дешаран диалог: «Дерриг билгалдешнаш хийцалой-те классашца а, терахъашца а?» Шардар: делла билгалдешнаш классашца а, терахъашца а хийцар.
		Цѐрметдош (йукъара кхетам). Йаххьийн цѐрметдешнаш а, къамелехь царах пайдаэцар а. Текстехь цхьана дешан ца оьшу йух-йуха далор дІадаккхархьама, йаххьийн цѐрметдешнех пайдаэцар.	Текстехь цѐрметдешнийн гІуллакхна тІехь тергам. Практикин болх: текстехь йух-йуха далийна цѐрдешнаш догІучу йаххьийн цѐрметдешнашца хийцарехула, текст нисйар. Тобанашкахь болх: текстехь цѐрметдешнех пайдаэцар догІуш хилар къастор, цѐрметдешнех пайдаэцар дика нисцадаларехула долу къамелан гІалаташ гучудахар.
		Хандош: йукъара маьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогІу хан.	Практикин болх: шеца хандешнаш хиларна текстаан анализ йар. Ловзаран кепехь шардар: «Совнаха дош караде (хандешан билгалзачу кепара дешнаш)». Шимма цхьаьна бен болх: хандешнаш хенашца тобанашка дерзор. Кхоллараллин болх: хандешан хан а хуьйцуш, текст хийцар.

		ДештIаьхье (карладаккхар). ДештIаьхьенаш тIе, чу, церан дешхьалхенех (тIе-, чу-) къастар.	ДештIаьхьенашца а, дешхьалхенашца а йолчу предложенешна тIехь тергам. ДештIаьхьенийн а, дешхьалхенийн къаьсташ йолчу башхаллех жамI дар, Iамат тIехь балийнчу хаамца иза дустар. Дешаран диалог: «Муьлхачу къамелан дакъошца доттагIалла леладо дештIаьхьено?» Цъаьна бен болх: предложенешкахь (атта меттигашкахь) дештIаьхьенаш а, дешхьалхенаш а йовзар.
		Ца, ма дакъалгаш а, церан маьIна а.	Предложенешкахь ца, ма дакъалгашна тIехь тергам, тергаман жамIаш кепе далор.
6.	Синтаксис (9 сахът)	Предложени. Дешнийн цъаьнакхетар. МаьIнийн (синтаксисан) хаттарийн гIоьнца предложенехь дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар. Предложенин коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржаза а предложенеш. Хуттург йоцчу а, а хуттургаца йолчу а предложенин цъханатайпанчу меженашна тIехь тергам.	Комментари йарехула тIедиллар кхочушдар: предложенешкара, цъханна тIера вукхунна маьIнийн хаттар хIотто тарло, шишша дош схьайазде. Предложенехь дешнийн уьйрах хьехархочун дийцар. «Дешнийн цъаьнакхетар» боху кхетам йукъабалор. Ша бен болх: маьIнийн хаттарийн гIоьнца предложенешкарчу дешнашна йукъара уьйр къастор. Аларан Iалашонехула а, эмоцин изшарехула а предложенийн кепех долу хаарш карладахарна тIехьажийна йолу дешаран диалог. Дифференциаци йарехула тIедиллар: предложенешна классификаци йархьама билгало къастор. Шардар: текстехь йеллачу характеристикашца йогIу предложенеш карор. Тобанашкахь болх: предложенеш а, церан характеристикаш (аларан Iалашо, эмоцин изшар) а цъаьнайалор. Ша бен болх: текстера дийцаран, хаттаран, тIедожоран предложенеш схьайазйар. Шимма цъаьна бен болх: предложенийн классификаци кхочушйар. Йукъахь предложенин коьрта меженаш билгалйахаран алгоритм хIоттор. Подлежащеш а, сказуемеш а карорехула шардарш. Хуттург а йолчу а, хуттург йоцчу а цъханатайпанарчу меженашца йолчу предложенешна тIехь тергам. Текстехь цъханатайпанчу меженашца йолу предложенеш карорна, комментари йарехула тIедиллар кхочушдар.

			Шимма цхъаьна бен болх: предложенин цхъанатайпанчу меженийн моґIа чекхбаккхар. Кхоллараллин тIедиллар: цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хIиттор. Предложенешна тIехь тергам: «йаьржина», «йаржаза предложенеш» кхетамаш йукъабалор.
7.	Орфографи а, пунктуаци а (14 сахьт)	Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а). Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар. Нийсайаздаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цIерашкахь (фамилеш, цIераш, дайн цIераш, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш, говзарийн, журналийн, газетийн... цIераш) а, йукъарчу цIерашкахь я, яь, ю, юь, е элпийн нийсайаздар (карладаккхар а, тIечIагдар а); йеха а, йоца а из, уо дифтонгийн нийсайаздар; чаккхенгахь -г, -к элпаш долчу цIердешнашкахь а йа и элп йаздар; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш йаздар (дитт, мотт, балл...); нохчийн меттан шатайпа мукъаза элпаш нийсайаздар (ккх, ккь, чкI,...); дешан чаккхенгахь н элп йаздар; дештIаьхьенаш йаххьийн цIерметдешнашца къаьстина йаздар; дакъалгаш ца, ма хандешнашца къаьстина йаздар; й, ь, ь элпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукъазчу элпашца (лл, тт, сс...) долу дешнаш сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца (ккх, ткь, чкь...) долу дешнаш сехьадахар; цIердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештIаьхьенийн нийсайаздар; <i>ца, ма, дакъалгашца дешхьалхенийн цхъаьна а, къаьстина а</i> йаздар.	Дешаран диалог: «Нийсайаздаран хьесап кхочушдарехь шен дарийн план муха хIотто йеза?», диалоган жамIехь Iамийна бакьонаш талларехь дарийн хьал-тIаьхьалла карлайаккхар. ХIокху классехь Iамочу нийсайаздаран бакьонех пайдаэцаран алгоритмийн моделах хIиттор, хIиттийнчу алгоритмех пайдаэцар. Тобанашкахь болх: дешнаш Iамийнчу бакьонашца (масала, чаккхенгахь -г, -к долу цIердешнаш) тобанашкахь цхъаьнатохар. Шимма цхъаьна бен болх: нийсайаздаран гIалатан (масала, нохчийн меттан шала шалха элпаш йаздар (<i>ккх, ккь, цкь...</i>)) тайпане хьаьжжина, дешнаш тобанашкахь цхъаьнатохар. Текстана, билгалйинчу бакьонца догIу дешнаш чулацамехь хиларна, комментари а йеш, анализ йар. Билгалйолчу бакьонна долу дешнаш йукъа а далош, предложенийн моделах хIиттор. Таллам кхиорна шардар: нийсайаздаран гIалаташ карор. Нийсайаздаран хьесап кхочушдаран шен жамIан мах хадор, тексташ схьайазйарехь а, олуш дIайазйарехь а гIалаташ изшорхьама, хьехархочун гIоьнца шен дараш нисдар (корректировка). Проектан тIедиллар: халачу дешнийн (йаздар ма-аьлла дагахь ца лаьтгачеран а, дIайазйарехь даим а шеконаш кхоллалучеран а,) шен дошам хIоттор. Нийсайазйаран коьчал тIечIагIйан шардарш харжарехь, шен таронийн мах хадор харжа хьал кхоллар. Кхин тIе хааман хьостанех пайдаэцар оьшу проблемни хьал: нийсайаздаран дошамца дешнийн йаздар нисдар (цу йукъахь электронни носитель тIехь йерш). Проектан тIедиллар: билгалйинчу бакьонашна максимале барамехь дешнаш йукъа а далош, шен тексташ кхоллар.

			Проектан тЕдиллар: билгалйинчу бакъонна шен дешнийн диктанташ хИттор.
8.	Къамел кхиор (8 сахът)	Къамелан этикетан норманаш: барта а, йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, йер-дахаран а тЕкеренан хъелашкахъ къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехъ а, дискуссехъ а шена хетарг кепе дало, тЕчIагIдан; барт бан а, цхъаьна гIуллакхдарехъ йукъарчу сацамна тIетан а; шимма цхъаьна, тобанашца болх кхочушбеш, дарашна тЕхъ таллам (контроль) бан (барта уьйр йан) гIо ден къамелан гIирсаш. Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тЕкере лелоран хъелашкахъ къамелан этикетан башхаллаш. Текстан план. Текстан план хIоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххыйн цIерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гIоьнца текстехъ предложенийн уьйр. Текстехъ коьрта дешнаш. Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхIоттор, ойлайар) къастор (билгалдахар) а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а. Кехатан, дIакхайкхоран (объявленин) жанр. Массара цхъаьна йа ша хIоттийнчу планаца текст схъаййцар. Талламан, довзийтаран йешар.	Дешаран диалог: «Муха къаьста текстан тема а, текстан коьрта ойла а? Муха къасто йеза текстан тема? Текстан коьрта ойла муха къасто йеза?». Йеллачу текстийн тема а, коьрта ойла а къасторехъ коментари йарехула тЕдиллар кхочушдар. Дифференциаци йарехула тЕдиллар: текстан тема а, коьрта ойла а къасторехъ гIалаташ карор. Практикин болх: предложенийн кепе талхийнчу текстийн анализ а, нисйар (корректировка) а. Практикин болх: текстехъ маьIнийн йукъахдитарш карор. Цхъаьна текстан план хIоттор. Шимма цхъаьна бен болх: билгалйинчу текстан план хIоттор. Тайп-тайпанчу тайпанан (дийцар, суртхIоттор, ойлайар) цхъана темина йолчу кхаа текстана тЕхъ тергам, текстийн хIора тайпанан башхаллах жамIийн кепаш йалор. Кхочушбинчу тергаман жамIаш «Текстийн кхо тайпа» цIе йолу таблица хIотторехъ цхъаьнадалор, таблицехъ гойту тексташ йустаран хIара параметраш: «Текст кхолларан Iалашо», «Текст хIотторан башхаллаш», «Меттан гIирсийн башхаллаш». Тобанашкахъ болх: хIора билгалдинчу хьолаца уггар догIу текстан тайпа харжар («Текстийн кхо тайпа» цIе йолчу таблица тIе а тевжаш). Кхоллараллин тЕдиллар: тайп-тайпанчу тайпанийн барта а, йозанан кепаш а тексташ (суртхIоттор, ойлайар, дийцар) хИттор (кхоллар). Практикин болх: хIоттийнчу коммуникативни хьесапе хъаьжжина, къамелан алар хIоттор. ТЕкере кхочушйечу хенахъ шен къамелан культурин (оьздангаллин) ша шен мах хадор. Кхоллараллин белхаш: къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ кхоллар.

			Къамелан тренинг: тобанан белхан, бинчу тергаман, кхочушбинчу мини-талламан, проектан тѣдилларан жамІех доккху доцу къамел дар кечдар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 3 сахът			

4 класс (68 сахът)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гІуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Нохчийн маттах болу хаамаш (1 сахът³, курсан массо декъехь дІахьо Іамор)	Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна. Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.	Іаморан диалог: «ХІора халкъана шен мотт ларбар мехала (ладаме) хІунда ду? 2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин законан (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.) статьяш йукъарчу хьолехь йешар: «2 статья. Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанаш «1.Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанаш ду оьрсийн а, нохчийн а меттанаш. Нохчийн а, оьрсийн а меттанийн пачхьалкхан статус хиларо Нохчийн Республикехь дехаш долчу Россин Федерацин кхечу къаьмнийн шайн мотт кхиорехь а, цунах пайдаэцарехь а йолу бакъонаш ца изшайо». <i>(«1. Государственными языками Чеченской Республики являются русский и чеченский языки. Статус чеченского и русского языков как государственных не ущемляет права других народов Российской Федерации, проживающих в Чеченской Республике, в использовании и развитии своих языков»).</i> Хьехархочун «Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна» темина дийцар-кхетор. Россин меттанийн шортенан тайп-тайпаналех а, хІора халкъан дахарехь ненан меттан маьІнах а ойланаш кепе йалор кхочушден Іаморан диалог. Лингвистикин мини-талламан, проектан тІедилларан, мотт Іаморан методех санна, пайдаэца таро хилар дийцаре дар. Іаморан диалог «Муха харжа деза мини-таллам, проектан тІедиллар кхочушдарехь хааман хьоста?». «Текст», «Фонетика, графика, орфоэпи», и.д.кх. дакъошкахь, шайш кхочушдарехь текстан, графика, озан хаамна, дешаран хьесапца догІуш, анализ йан хаар кхиадо практикин белхаш.

³ Билгалбина сахътийн барам хьехаман кепехь бу, дешархойн хьашташка, лехамашка хьаьжжина нисбан йиш йолуш бу..

			Курсан массо дакъошкахь, йалийнчу кепашна тIе а тевжаш, цхьаьна ден а, ша ден а проектан тIедахкарш кхочушдар.
2.	Фонетика, графика, орфоэпи (2 сахьт, курсан массо декъехь дIахьо Iамор)	Йеллачу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан аьзнийн-элпийн таллам. Къамел даран (говoreние) а, йешаран а процессехь нийса интонаци (иэшар). Аьзнийн, аьзнийн цхьаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахь, хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманашца йогIу, йохалла (Iаматехь Iамочу дешнийн кIеззиг масалшна тIехь).	Йешначу текстан чулацамах кхетар. Iаморан диалог «Муьлхачу билгалонашца аьзнийн характеристика йан хаьа вайна?». Шимма цхьаьна болх бар: йеллачу билгалонашца аьзнийн барта характеристика кхочушйар. Аьзнийн-элпийн талламна йеллачу алгоритмана цхьаьна анализ кхочушйар. Практикин болх: деллачу дешнийн аьзнийн-элпийн таллам дIабахьар.
3.	Лексика (3 сахьт)	Къамелехь синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тIехь тергам. Къамелехь дешнийн чIагIделлачу цхьаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тIехь тергам (довзийтар).	Iаморан диалог «Стенна оьшу дешнаш?» Комментареш а йеш, тIедиллар кхочушдар: текстан предложенера йукьахдитар долчоьх хIотто синонимийн могларера догIу дош харжар, шен харжамах кхетор. Тобанашкахь болх: дидактикин текстаца болх, предложенешкахь дешнаш догIуш хиларан анализ, дешан харжам дика ца нисбелла меттигаш карор, карийна гIалаташ нисдар (уггар нийса синоним харжар). Суьрташца болх: суьрташ шайца догIучу фразеологизмашца цхьаьнадалор. Шимма цхьаьна бен болх: фразеологизмаш а, церан маьIнаш а цхьаьнадалор. Тобанашкахь болх: тексташкахь фразеологизмаш лахар. Кхоллараллин тIедиллар: фразеологизман хIоттамна йукьа догIучу дешнийн маьIнех ма-дарра кхетаран буха тIехь забарийн шайн суьрташ кхоллар (дахкар).
4.	Дешан хIоттам (морфемика) (3 сахьт)	Хийцалучу дешнийн хIоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахь орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Iамийнарг карладаккхар). Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).	Iаморан диалог: «Дешан муьлха дакъош девза вайна?», диалог дIайахарехь дешан дакъойх Iамийнарг карладаккху (маьIна, къасторан некъ, билгалдаккхаран некъ). Дешан лард йовзийтар, «дешан лард» кхетам йукьабалор. Цхьаьна гIуллакхдар: дешан хIоттамца таллам баран алгоритм хIоттор. Шардар: хIоттийнчу алгоритмаца дешан хIоттамца таллам бар дIадахьар.

			Шимма цхъаьна бен болх: дешан хІоттамна бинчу талламехъ гІалаташ лахар. Вовше таллам а беш, хІораммо ша кхочушбен болх: далийнчу дешнийн лард къастор. Іаморан диалог: «Муьлхачу дешнех ала мегар ду чолхе дешнаш?». «Чолхе дешнаш» кхетам йукъабалор. Цхъаьна бен болх: далийнчу дешнашна йукъахъ чолхе дешнаш карор.
5.	Морфологи (27 сахът)	Коьрта а, гІуллакхан а къамелан дакъош (йуьхъанцара довзийтар). ЦІердош. ЦІердешнийн легар. 1, 2, 3, 4-чу легарийн цІердешнаш. Долахъ цІердешнийн легар (цІераш, фамилеш).	«Къамелан дакъош» таблицца болх, таблицин чулацаман анализ. Тобанашкахъ болх: дешнаш тобанашкахъ цхъаьнатоха бух карор (къастор) (тобанашка дерзорхъама тайп-тайпанчу билгалонех пайдаэца мега, масала: къамелан дакъошца; цІердешнашна - классашца, терахъашца, легаршца, хандешнашна - хаттаршца, хенашца). Практикин болх: цІердешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Шардар: дешнаш а, церан грамматикин характеристикаш а цхъаьнайалор. Работа в парах: цІердешнаш тайп-тайпанчу баххашца тобанашка дерзор. Шардар: текстехъ билгалйинчу грамматикин характеристикашца цІердешнаш карор. Дифференцированни тІедиллар: цІердешнийн могларехъ совнах цІердош карор – тобанехъ кхечу дешнийн йолу грамматикин билгалонех муьлхха а цхъаь йоцу цІердош. Практикин болх: билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Комментареш а йеш, билгалдешан кеп цІердешан кепца цхъаьнайалоран тІедиллар кхочушдар. Тобанашкахъ болх: дидактикин текстан анализ, текстехъ лааме а, лаамаза а билгалдешнаш карор. Практикин болх: хандешан грамматикин билгалонаш къастор. Комментарешца тІедиллар кхочушдар: хандешнаш а, церан грамматикин характеристикаш цхъаьнайалор. Тобанашкахъ болх: хандешнаш тобанашкахъ цхъаьнатохар
		Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар. 1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).	
		Терахъдош. Масаллин а, роІаллин а терахъдешнаш.	
		ЦІерметдош. Йаххыйн цІерметдешнаш (карладаккхар). Цхъаллин а, дукхаллин а терахъан йаххыйн цІерметдешнийн дожаршца хийцадалар.	
		Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йогІу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.	
		Куцдош (йукъара кхетам). МаьІна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар.	

		ДештIаьхье. Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахь хуттургаш. Дакъалгаш <i>ца, ма</i>, церан маьIна.	(хенашца а, билгалзачу кепача). Тедиллар цхьаьна кхочушдар: текстехь хандешнаш хиларехула анализ. Куцдешнашна тIехь тергам: маьIна билгалдар. Практикин болх: цIердешнийн, билгалдешнийн, хандешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Дифференцированни тедиллар: цIердешнийн, билгалдешнийн, хандешнийн грамматикин билгалонаш къасторехь гIалаташ лахар. Практикин болх: кхетам (легар, хандешан билгалза кеп, терахь, и. д. кх.) шен йоццучу характеристикаца цхьаьнабалор.
6.	Синтаксис (9 сахьт)	Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Iалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тIедожоран); синхаамийн изшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Iамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам. Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (изшар). Цхьалхе, чолхе предложени (йовзийтар). предложение (ознакомление).	Предложени, дешнийн цхьаьнакхетар, дош дустарца а, церан тераллин а, башхаллин а баххаш далорца а, дIахьош йолу Iаморан диалог. Тобанашкахь болх: аларан Iалашоне а, эмоцин изшаре а хьаьжжина предложенийн классификаци. Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам. Цхьалхе а, чолхе а предложенийн башхаллашна тIехь тергам. Шардар: къаьсттинчу билгалонца предложенеш тобанашка йерзор. Цхьаьна гIуллакхдар: дешнийн цхьаьнакхетарш а, предложенеш а хIиттор. Практикин болх: Iамийна кхетамаш (предложенин цхьанатайпанара меженаш, чолхе предложени) масалшца цхьаьнабалор.
7.	Орфографи а, пунктуаци а (9 сахьт)	Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, схьакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а). Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар. Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхьаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.	ХIокху классехь Iамочу нийсайаздаран бакъонех пайдаэцаран алгоритмийн моделаш хIиттор, хIиттийнчу алгоритмех пайдаэцар. Текстана, билгалйинчу бакъонца догIу дешнаш чулацамехь хиларна, комментарии а йеш, анализ йар. Таллам кхиорна шардар: дидактикин текстаца болх беш, дешнийн йаздар нийсайаздаран (орфографин) норманашца догIуш хилар къастор, нийсайаздаран (орфографин) гIалаташ карор. Тобанашкахь болх: дешнашкахь гIалаташ карор а, гIалат динчу меттахь дилла деза элп харжарх кхетор а. Шимма цхьаьна бен болх: пайдаоьцучу бакъонийн тайпанца дешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар.

		Шина цхьалхечу предложенех лаьттаху чолхечу предложенех сацаран хьаьркаш (тергам).	Тобанашкахь болх: йаздар Iамийнчу бакъонашца кхето таро йолу дешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар. Нийсайаздаран (орфографин) хьесап кхочушдаран шен жамIан мах хадор, тексташ схьайазйарехь а, олуш дIайазйарехь а гIалаташ изшорхьама хьехархочун гIоьнца шен дараш нисдар (корректировать дар). Проектан тIедиллар: халачу дешнийн шен дошам хIоттор (йаздар ма-аьлла дагахь ца лаьттаху, йиллина шеконаш кхоллалучу, и.д.кх. дешнийн). Шен таронийн мах хадоран хьал кхоллар: нийсайазйаран коьчал тIечIагIйан шардарш харжар. Кхин тIе хааман хьостанех пайдаэцар оьшу проблемни хьал: нийсайаздаран дошамца дешнийн йаздар нисдар (цу йукъахь электронни носитель тIехь йерш). Проектан тIедиллар: билгалйинчу бакъонашна максимале барамехь дешнаш йукъа а далош, шен тексташ кхоллар. Проектан тIедиллар: билгалйинчу бакъонна шен дешнийн диктанташ хIиттор. Дешнийн дIайаздаран нийса хилар ша таллар, нийса ца йаздина дешнаш карор а, шен гIалаташ нисдар а. Йаздар нийса хиларан бух абалорехь, нийсайаздаран коьчал тIехь бинчу тергаман жамI дарехь барта алар.
8.	Къамел кхиор (8 сахьт)	Барта а, йозанан а тIекеренан хьелаш (кехат, декъалваран открытка, дIакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цIарехь текстан тема йа коьрта ойла гайтар. Йозанан къамелан нийса хилар, хьал долуш хилар, исбаьхьалла а тидаме а оьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар. Схьайийцар, дIайазйар (текстан барта а, йозанан кепахь а ма-йарра схьайийцар, текстан барта хоржуш схьайийцар). Сочинени йозанан белхан тайпа санна. Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалхечу жамIийн кепаш	Тобанашкахь болх: текстана анализ йар, Iалашонца а, тIекеренан хьелашца а меттан гIирсийн харжар нийсачу буха тIехь хилар. Шимма цхьаьна бен болх: текстан анализ а, цуьнан чулацамехь маьIнин гIалаташ карор а. Кхоллараллин тIедахкарш: тайп-тайпанчу тайпанийн барта а, йозанан кепахь а тексташ (суртхIоттор, оьлайар, дийцар) кхоллар. Практикин болх: билгалдинчу хьолаца йогIу жанр харжар а, кехат, декъалваран открытка, дIайаздарш (записки) йаздар а. Кхоллараллин тIедиллар: цхьана темина тайп-тайпанчу тайпанийн тексташ хIиттор (суртхIоттор, дийцар, оьлайар). Практикин болх: йешначу книгина отзыв (хетарг) йазйар. Тобанашкахь болх: маьIнийн гIалаташ долу текст нисйар (корректировать йар).

		йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамIдар а.	ТIедиллар цхьаьна кхочушдар: критерешца текстийн анализ: нийса, хьал долуш хилар, кьаьсташ хилар (исбаьхьалла). 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан. Iамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу тексташ олуш дIайазйан. Изложенешна а, сочиненешна а тIехь болх беш шен дарийн анализ, шен дараш йалийнчу алгоритмашца дустар. Iаморан хьесап кхочушдар нийсахиларан ша шен мах хадор: шен текст йуьхьанцарчу текстаца (изложенешкахь) а, билгалйинчу темица (сочиненешкахь) а йустар. Практикин тIедиллар: Iаморан-практикин хьесап кхочушдархьама хаам схьаэцаран хьоста харжар (дошаман, справочникан билггал цхьа тайпа). Кхоллараллин тIедиллар: гуш-хезаш гIеххьа (кIеззиг) кьамел дарна кечам.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 6 сахьт			

Дешаран-методически а, хаамийн-ресурсийн а кхачойар

Дешаран-методически пособиш

1. Абат. Белхан тептар. 1 класс.
2. Берийн бошмашна а, юьхьанцарчу классашна а лерина хрестомати. (Хлоттийнарг. С. Э. Эдилов. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 320 аг1о.
3. Нохчийн мотт. Белхан тептар. 2 класс.
4. Нохчийн мотт. Белхан тептар. 3 класс.
5. Нохчийн мотт. Белхан тептар. 4 класс.
6. РТБ. Нохчийн мотт. 4 класс. Жам1ан белхаш: 12 вариант (Региональни талламан белхаш. Нохчийн мотт. 4 класс. Жам1ийн белхаш: 12 вариант + хьехархочунна йуххедиллар) /Абдурзаков Ш. И., Дашаева Л. Х., Дудаев С. А.-Х., Тутаева С. Л., Хунарикова П. А.– Соьлжа-Г1ала, 2018 – 80 аг1о + 1 брош. (48 аг1о).
7. Эдилов С. Э. Ловзуш, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. – Соьлжа-Г1ала: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 аг1о.

Гилманан литература

8. Нохчийн меттан коьрта бакьонаш / Джамалханов З. Д., Мациев А. Г., Овхадов М. Р., Халидов А. И., Вагапов А. Д., Умхаев Х. С., Бадаева А. С., Ирезиев С.-Х. С.-Э., Абдулкадыров А. Т., Юнусов Х. И., Солтаханов И. Э., Дадаев С.-Х. П., Султанов З. А. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2022. – 64 аг1о.
9. Эдилов С. Э. Нохчийн мотт а, керла технологеш а – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 285 аг1о.

Методически литература

10. Айдамирова М. А. Текхуьучу чкьурана культурин-историн т1аьхьало йовзийатехь музейн г1уллакх. Дешаран пособи. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 89 аг1о.
11. Джамбеков Ш. А. Нохчийн фольклор. – Соьлжа-Г1ала: Нохч-Г1алг1айн издательско-полиграфическои цхьаьнакхетаралла «Книга», 1991. – 592 аг1о.
12. Джамбеков О. А., Джамбекова, Т. Б. Нохчийн халкъан барта кхолларалла. – Махачкала: «Алеф» (ИП «Овчинников»), 2012. – 427 аг1о.
13. Эдилов С. Э. Изложенина 1амор. Хьехархочунна г1оьнна методически пособи. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аг1о.
14. Эдилов С. Э. Сочиненина 1амор. Хьехархочунна г1оьнна методически пособи. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аг1.
15. Эдилов С. Э. Дешаран пособи. Нохчийн меттан практикум. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2020 г. – 320 аг1о.

Дошамаш

16. Абдулкадырова Р. А. Йуьхьанцарчу ишколана суьртийн нохчийн-оьрсийн-ингалсан дошам. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 152 аг1о.

17. Вагапов А. Д. Нохчийн меттан географически терминийн дошам. – Сольжа-Г1ала: ГУП «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2008. – 190 аг1о.
18. Вагапов А. Д. Нохчийн меттан этимологин дошам. Том 1. – Махачкала: «Алеф» (ИП «Овчинников»), 2019. – 301 аг1о.
19. Мациев А. Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. – М.: ГИИ НС, 1961. – 625 а.
20. Умархаджиев С. М., Астемиров А. В., Асхабов Х. И., Бадаева А. С., Вагапов А. Д., Израилова Э. С., Султанов З. А. Оьрсийн-нохчийн, нохчийн-оьрсийн компьютерни лексикин дошам – Сольжа-Г1ала: НР 1Н, 2017. – 238 аг1о.

Хаамийн ресурсаш

21. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка) // URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/> (хьаьжна: 03.10.2022 ш.)
22. Дешаран портал «Нохчийн электронан ишкол» // URL: <https://desharkho.ru/> (хьаьжна: 03.10.2022 ш.)
23. Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам «Дикдошам» // URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru/> (хьаьжна: 03.10.2022 ш.)

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ
1КЛАСС

№ п/п	Программин дахьойн а, темийн а цѳераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	Абатал хьалхара мур	7	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		7	0	0	
2.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатан мур	50	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		50	0	0	
3.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхьара мур	11	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		11	1	0	
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68	1	0	

**Нохчийн меттан тематикин планировани
2 класс**

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Маттах лаьцна йукъара хаамаш				
1.1	Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилам а санна.	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
1.2	Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп- тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахъташ		4	0	0	
Дакъа 2. Фонетика, графика, орфоэпии					
2.1.	Аьзнийн маьIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
2.2	Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.3	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – аь, оь – оь, уь – уьй) а, уьш элпашца билгалйар а (аь, оь, уь, яь, юь). Я, яь, ю, юь, е(ё) элпашца дешнаш.	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/

2.4	Э, е элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. Й элпаца долу дешнаш.	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
2.5	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (<i>ɔI, κI, кь, кх, nI, mI, xI, хь, цI, чI, I</i>) а, уьш элпашца билгалйар а. <i>Щ, ь, ы, ф</i> элпашца долу дешнаш.	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.6	Шеконца [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хеза дешнаш нийсайаздар	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.7	Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхъаьнакхетарш дерш а цхъаьна).	2	1	0	ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
2.8	Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар. Элпийн боцу графин гIирсаш: дешнашна йуккъехь кIайдарг, сехъадаккхаран хъаьрк, абзац (цIен могIа), сацаран хъаьркаш (Iамийнчун барамехь).	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
Декъехула дерриг сахьташ		13	1	0	
Дакъа 3. Лексика					
3.1.	Дош декаран а, маьIнин а цхъаалла санна. Дешан лексикин маьIна (йукъара кхетам).	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
3.2	Текстехула дешан маьIна билгалдаккхар йа дошаман гIоьнца маьIна нисдар.	1	0	0	www. urok95/ru.
3.3	ЦхъанаманьIнийн а, дукхаманьIнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).	1	0	0	www. desharkho.ru

3.4	Къамелехъ синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тӀехъ тергам.	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахъташ		5	0	0	
Дакъа 4. Дешан хӀоттам (морфемика)					
4.1.	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна	1	0	0	www. desharkho.ru
4.2.	Цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш	1	0	0	www. urok95/ru.
4.3	Дешнашкахъ орам къастор (аттачу меттигашкахъ).	1	0	0	www. desharkho.ru
Декъехула дерриг сахъташ		3	0	0	
Дакъа 5. Морфологи					
5.1	Цердош (довзийтар): йукъара маӀна, хаттарш («мила?», «хӀун?»), къамелехъ пайдаэцар.	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.2	Йукъара а, долахъ а цӀердешнаш (фамилеш, цӀераш, дайн цӀераш, дийнатийн цӀераш, меттигийн цӀераш).	1	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.3	Хандош (довзийтар): йукъара маӀна, хаттарш («хӀун до?», «хӀун дина?», «хӀун дийр ду?»), къамелехъ пайдаэцар.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.4	Билгалдош.	2	0	0	www. desharkho.ru
5.5	ДештӀаӀхъе. Уггар йаӀржина дештӀаӀхъенаш: <i>тӀе, тӀера, чу, чуӀра, кӀел</i> , и.д.кх.	1	0	0	www. urok95/ru.
Дерриг:		7	1	0	

Дакъа 6. Синтаксис					
6.1	Предложени. Предложенехъ дешнийн къепе; предложенехъ дешнийн уьйр (карладаккхар).	1	0	0	www.desharkho.ru www.urok95.ru.
6.2	Аларан Іалашоне хъаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тІедожоран предложенеш.	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
6.3	Синхаамийн изшаре (эмоцин окраске) хъаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (изшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш	1	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
Дерриг:		4	0	0	
Дакъа 7. Орфографи а, пунктуаци а					
7.1	Морфологи лингвистикин дакъа санна Предложенин йуьххъехъ а, долахъ цІерашкахъ а доккха элп (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш);	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
7.2	Предложенин чаккхенгахъ сацаран хъаьркаш; дош цхъана могларера вукху могларе сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
7.3	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахъ цІерашкахъ доккха элп: цІераш, фамилеш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш; йукъарчу цІерашкахъ а, кхечу къамелан дакъошкахъ а (нохчийн меттан дешнашкахъ) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахъ <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар.	3	1	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
7.4	ТІеэцначу дешнашкахъ (долахъ цІерашкахъ) <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар.	1	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/

7.5	Нохчийн меттан мукъазчу элпийн (къ, кI, кх, гI, и.д.кх.) нийсайаздар	2	0	0	www.urok95/ru.
7.6	Шеконца [овв], [ой], [эв] хезачу дешнийн нийсайаздар (-эв,-авв,-ев); и, ь, ы, ф элпашца долчу дешнийн нийсайаздар;	2	0	0	www.desharkho.ru
7.7	Деха мукъа и, уь хезачохъ й элп йаздар; дештIаьхьенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.	3	0	0	www.desharkho.ru
Дерриг:		15	1	0	
Дакъа 8. Къамел кхиор					
8.1	Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехъ дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и.	1	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95/ru.
8.2	Къамелан диалоган кеп практикхъ карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахъ къамелан этикетан норманаш а, орфозпин (нийсааларан) норманаш а ларйар.	1	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95/ru.
8.3	Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор	1	0	0	www.urok95/ru.
8.4	Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маъIнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехъ кхочушхилла йаьлла ойла гайтар.	1	0	0	www.desharkho.ru
8.5	Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).	2	0	0	www.urok95/ru.

8.6	Текстийн тайпанаш: суртхоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуухьанцара довзийтар). Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.	2	0	0	www. desharkho.ru
8.7	Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонација (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар. Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.	2	0	0	www. urok95/ru.
Дерриг:		10			
Резервни хан		7			
Программанин сахьтийн йукъара терахь		68	3	0	

**Нохчийн меттан тематикин планировани
3 класс**

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а ц1ераш.	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
Дакъа 1. 1амийнарг карладаккхар.					
1.	Къамел. Текст. Предложени. Доларчу ц1ерашкахь доккха элп йаздар. Цхьанаораман дешнаш.	4	1		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiy n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosha m/ru/
Дерриг:		4	1		
Дакъа 2. Аьзнаш а, элпаш а.					
2.	Аз а,элп а вовшех муха къаьста? Аьзнаш а, элпаш а. Дош. Дешдакъа. Дош сехьадаккхар. Деа а, доца а мукъа аьзнаш. Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш. Къасторан хьаьркаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Дешан чаккхенгахь –Н йаздар.	11	1	1	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiy n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosha m/ru/
Дерриг:		11	1	1	

Дакъа 3. Предложени.				
3.	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш. Айдаран предложени. Т1еч1аг1дар. Подлежащи а, сказуеми а. Предложения, дешнийн цхъанакхетарш а. Текст.	10	0	1
Дерриг:		10	0	1
Дакъа 4. Дешан х1оттам.				
4.	Орам. Орамехъ шалха мукъаза элпаш йаздар. Чаккхе. Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш йаздар. Дешхьалхе. Дешхьалхе а, дешт1аьхье а. Суффикс.	9	1	2
Дерриг:		9	1	2
Дакъа 5. Къамелан дакъош.				
5.	Къамелан дакъош. Ц1ердешнийн терахьаш.	3	0	0
Дерриг:		3	0	0
Дакъа 6. Ц1ердош.				

6.	Цердош. Доккхачу элпаца йазден Цердешнаш. Цердешнийн терахьашца хийцадалар. Цердешнийн классаш. Цердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар). Течлаглар.	7			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiy-n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7			
Дакъа 7. Билгалдош.					
7.	Билгалдош. Дуьхьал маъла долу билгалдешнаш. Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш. Билгалдош течлаглар.	4			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiy-n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4			
Дакъа 8. Хандош.					
8.	Хандош. Хандешнийн хенашца хийцадалар. Хандешан билгалза кеп. Хандешнашца ЦА, МА нийсайаздар.	7	1		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7	1		

Дакъа 9. Шарахъ 1амийнарг карладаккхар.					
9.	Текст. Дешан х1оттам. Къамелан дакъош. Аьзнаш а, элпаш а. Цердешнийн дожарш.	4			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiy-n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4			
10.	Сочинени	1			
	Изложени	3			
	Талламан белхаш	4			
	Т1ера схъайазйар.	1			
Дерриг		9			
Программин сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ
4 КЛАСС

№ п/п	Программин дахьойн а, темийн а цѐрaш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	1амийнарг карладаккхар	18	2	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		18	2	1	
2.1.	Цѐрдош	13		1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		13		1	
3.1.	Билгалдош	8	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		8	1	0	
4.1.	Терахьдош	2	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		2	0	0	
5.1	Цѐрметдош	3	0	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		3	0	1	

6.1	Хандош	8	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		8	0	0	
7.1	Чолхе предложенеш	1	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		1	0	0	
8.1	Тедерзар	1	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		1		0	
9.1	1амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар.	7	1	0	
Разделан жам1:		7	1	0	
10.1	Сочинени	1			
10.2	Изложени	2			
10.3	Талламан белхаш	4			
Разделан жам1:		7			
Программин сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
Абатал хьалхара мур-7 сахът						
1	Йоза йаздаран кеп а, цуьнан аг1онаш т1ера сизаш довзийтар.	1	0	0		https://urok95.ru/
2	Мог1анаш а, могланийн йаккъаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
3	Нийса сизаш хъекхар.	1	0	0		https://urok95.ru/
4	Деха а, доца а сизаш хъекхар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
5	Доца сизаш йукъахъ т1адам	1	0	0		https://urok95.ru/
6	Лахахъ,лакхахъ хъаьвзина сизаш	1	0	0		https://urok95.ru/
7	Элпийн меженаш йазйар	1	0	0		https://desharkho.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал мур - 50 сахът						
8	Мог1анан а,доккха а элп «Аа».	1	0	0		https://desharkho.ru/
9	Мог1анан а,доккха а элп «Уу».	1	0	0		https://urok95.ru/
10	Мог1анан а,доккха а элп «Оо».	1	0	0		https://urok95.ru/
11	Мог1анан а,доккха а элп «Ии».	1	0	0		https://urok95.ru/
12	Мог1анан а, доккха а элп «Лл».	1	0	0		https://desharkho.ru/
13	Мог1анан а,доккха а элп «Мм».	1	0	0		https://urok95.ru/
14	Мог1анан а,доккха а элп «Сс».	1	0	0		https://urok95.ru/
15	Мог1анан а, доккха а элп «Рр».	1	0	0		https://desharkho.ru/

16	Моҭланан а,доққха а элп «Хх».	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Моҭланан а,доққха а элп «Бб».	1	0	0		https://urok95.ru/
18	Моҭланан а,доққха а элп «Дд».	1	0	0		https://desharkho.ru/
19	Моҭланан а,доққха а элп «Ее».	1	0	0		https://urok95.ru/
20	Моҭланан а,доққха а элп «Нн».	1	0	0		https://desharkho.ru/
21	Моҭланан а,доққха а элп «Тт».	1	0	0		https://urok95.ru/
22	Моҭланан а,доққха а элп «Вв».	1	0	0		https://desharkho.ru/
23	Моҭланан а,доққха а элп «Зз».	1	0	0		https://urok95.ru/
24	Моҭланан а,доққха а элп «Йй».	1	0	0		https://urok95.ru/
25	Моҭланан а,доққха а элп «Кк».	1	0	0		https://desharkho.ru/
26	Моҭланан а,доққха а элп «Пп».	1	0	0		https://urok95.ru/
27	Моҭланан а,доққха а элп «Ээ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
28	Моҭланан а,доққха а элп»Шш»	1	0	0		https://desharkho.ru/
29	Моҭланан а,доққха а элп «Цц».	1	0	0		https://urok95.ru/
30	Моҭланан а,доққха а элп «1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
31	Кледа хьаьрк «Б» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
32	Къасторан хьаьрк «Ъ» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
33	Моҭланан а,доққха а элп «ХЬ хь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
34	Моҭланан а,доққха а элп «КХкх».	1	0	0		https://desharkho.ru/
35	Моҭланан а,доққха а элп «КЪ къ».	1	0	0		https://urok95.ru/
36	Моҭланан а,доққха а элп «Гг».	1	0	0		https://urok95.ru/

37	Могланан а, доккха а элп «ГІгІ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	Могланан а, доккха а элп Аь аь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
39	Могланан а, доккха а элп «ОьОь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
40	Могланан а, доккха а элп «УьУь».	1	0	0		https://urok95.ru/
41	Могланан а, доккха а элп «Чч».	1	0	0		https://desharkho.ru/
42	Могланан а, доккха а элп «ЧІчІ».	1	0	0		https://urok95.ru/
43	Могланан а, доккха а элп «ТІтІ».	1	0	0		https://urok95.ru/
44	Могланан а, доккха а элп «Жж».	1	0	0		https://desharkho.ru/
45	Могланан а, доккха а элп «ХІхІ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
46	Могланан а, доккха а элп «КІкІ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
47	Могланан а, доккха а элп «Юю».	1	0	0		https://urok95.ru/
48	Могланан а, доккха а элп «ЮьЮь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
49	Могланан а, доккха а элп «Яя».	1	0	0		https://urok95.ru/
50	Могланан а, доккха а элп «ЯьЯь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
51	Могланан а, доккха а элп «ЦІцІ».	1	0	0		https://urok95.ru/
52	Могланан а, доккха а элп «ПІпІ».	1	0	0		https://urok95.ru/
53	Могланан а, доккха а элп «Фф».	1	0	0		https://urok95.ru/
54	Могланан а, доккха а элп «Ёё».	1	0	0		https://urok95.ru/
55	Могланан а, доккха а элп «Щщ».	1	0	0		https://desharkho.ru/

56	Элп «Ы».	1	0	0		https://urok95.ru/
57	Нохчийн алфавит.	1	0	0		https://urok95.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхъара мур- 11 сахът						
58	Дешнаш, предложенеш йазйар.	1	0	0		https://urok95.ru/
59	Дош дехьадакхар	1	0	0		https://urok95.ru/
60	Текст. Предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/
61	Уьн т1ера текст схъаязйар	1	0	0		https://desharkho.ru/
62	Талламан болх.	1	1	0		Талламан болх.
63	Г1алаташ т1ехъ болх 1амийнарг т1ечаг1дар.	1	0	0		https://urok95.ru/
64	Шен школах лаьцна муха дийца деза.	1	0	0		https://urok95.ru/
65	Винчу денца декъал муха ван веза.	1	0	0		https://desharkho.ru/
66	Муха дийца деза х1ума муьлхачу басахъ йу.	1	0	0		https://urok95.ru/
67- 68	Т1еч1аг1дар	2	0	0		https://desharkho.ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	1	0		

ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

№ pag1	Урокан чулацам	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1-2	1амийнарг карладаккхар.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
3- 4	Къамел.	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
5	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/
6	Мукъа аьзнаш а , элпаш а.	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
7	Мукъа аьзнаш а, церам элпийн билгалонаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
8	Элпаш э, е йукъадог1у дешнаш.	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
9	Мукъаза аз а, элп а й	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
10	Элпаш Е,Ё,Я,Яь,Ю,Юь йукъадог1у дешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/
11	Мукъаза аьзнаш а,уьш элпашца билгалдар а.	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
12	Нохчийн абат	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
13	Дош а, дешдакъа а	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
14	Талламан диктант	1	1	0		Диктант
15	Г1алаташ т1ехъ болх. 1амийнарг карладаккхар	1	0	0		

16	Дешнаш сехьадахар	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
17-18	Предложени	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/
19.-20	Текст	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
21	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уьш йозанехъ билгалдахар	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
22	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъаза азнаш а, уьш йозанехъ билгалдахар.	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
23-24	Мукъаза шиъ шалха элп хьалхатлаьхъа нисделча нийсайаздар	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/
25-26	Дехий, доций мукъа азнаш.	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
27	ЕВ,ОВ,АЪВ йукъадог1у дешнаш..	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
28	Т1ерасхъайазйар	1	0	0		
29-30	Зевне а, къора а мукъаза азнаш а, уьш йозанехъ билгалдахар а .	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
31	Элпаш Ъ,Ё,Ф,Щ юкъадог1у дешнаш	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
32-33	Мукъаза аз а, элп а ъ.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/
34	Дош а, предложени а.	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham

35-36	Х1уманаш билгалйен дешнаш.	2	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
37	Талламан болх	1	1	0		Диктант
38	Г1алаташ т1ехь болх. Доккха элп	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
39	Доккха элп	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
40	Дешт1аьхьенаш	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru
41-42	Х1уманийн дар билгалден дешнаш	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
43-44	Х1уманийн билгало гойту дешнаш.	2	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
45-46	Гергара дешнаш.	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
47	1амийнарг т1еч1аг1дар Гергара дешнаш	1	0	0		
48-49	Предложени	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
50	1амийнарг карладаккхар Нохчийн абат	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru
52-53	Дешнаш сехьадахар	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
54-55	Дехий, доций мукъа аьзнаш	2	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
56-57	Мукъаза шиъ шалха элп хьалхат1аьхьа нисделча нийсайаздар	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
58-59	Х1ума билгалъеш долу дешнаш.	2	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru

60-61	Дештлаъхъенаш	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
62	Парглат диктант (агло № 136)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
63-64	Хлуманийн дар билгалден дешнаш	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
65	Шеран талламан болх.	1	1	0		Диктант
66	Глалаташ тлехъ болх Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
67	Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
68	Шарахъ ламийнарг тлечлаглдар	1	0	0		
Программаин сахътийн йукъара терахъ		68	3			

**Нохчийн меттан поурочни планировани
3 класс**

№	Урокан тема.	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1амийнарг карладаккхар. 5с.						
1	Къамел. Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/
2	Предложени.	1	0	0		www.urok95.ru
3	Доларчу ц1ерашкахь доккха элп йаздар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
4	Талламан диктант.	1	1	0		диктант
5	Г1алаташ т1ехь болх бар. Цхъанаораман дешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
Аьзнаш а, элпаш а. 13 с.						
6	Аз а,элп а вовшех муха къаьста?	1	0	0		https://desharkho.ru/
7	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0		www.urok95.ru
8	Дош. Дешдакъя. Дош сехьадаккхар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
9	Деха а, доца а мукъа аьзнаш.	1	0	0		www.urok95.ru
10	Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
11	Изложени «Бух1анан к1орни». Аг1о-28. (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/
12	Изложени «Бух1анан к1орни».	1	0	1		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
13	Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
14	Къасторан хьаьркаш.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
15	Доца шеконан мукъа аьзнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
16	Талламан диктант.	1	1	0		диктант
17	Г1алаташ т1ехь болх. Доца шеконан мукъа аьзнаш.					https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
18	Дешан чаккхенгахь –Н йаздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
Предложени. 12 с.						

19	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш.	1	0	0		www.urok95.ru
20	Айдаран предложени.	1	0	0		www.urok95.ru
21	Т1еч1аг1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
22	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		www.urok95.ru
23	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
24	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
25	Изложени «Ч1ерий лецар». (аг1о 58-59) (кечам)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
26	Изложени «Ч1ерий лецар».	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
27	Предложени а, дешнийн цхъанакхетарш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
28	Предложения, дешнийн цхъанакхетарш а.	1	0	0		www.urok95.ru
29	Текст.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
30	Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/
Дешан х1оттам. 12 с.						
31	Орам.	1	0	0		www.urok95.ru
32	Суьрта т1ехъ барта дийцар х1оттор. (аг1о 74, шардар 146)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
33	Сочинени «1а»	1	0	1		
34	Орамехъ шалха мукъаза элпаш йаздар.	1	0	0		www.urok95.ru
35	Чаккхе.	1	0	0		https://desharkho.ru/
36	Изложени «Ши газа». (аг1о 94). (кечам)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
37	Изложени «Ши газа». (аг1о 94).	1	0	1		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
38	Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш йаздар.	1	0	0		www.urok95.ru
39	Дешхьалхе.	1	0	0		www.urok95.ru
40	Дешхьалхе а, дешт1аьхье а.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
41	Талламан диктант	1	1	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42	Г1алаташ т1ехъ болх бар. Суффикс.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
Къамелан дакъош. 3 с.						
43	Къамелан дакъош.	1	0	0		www.urok95.ru
44	Къамелан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/

45	Цердешнийн терахьаш.	1	0	0		www.urok95.ru
Цердош. 7 с.						
46	Цердош.	1	0	0		www.urok95.ru
47	Доккхачу элпаца йазден Цердешнаш	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
48	Цердешнийн терахьашца хийцадалар.	1	0	0		www.urok95.ru
49	Цердешнийн классаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
50	Цердешнийн классаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51	Цердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		www.urok95.ru
52	Цердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		https://desharkho.ru/
Билгалдош. 4 с.						
53	Билгалдош.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54	Дуьхьал маълна долу билгалдешнаш.	1	0	0		www.urok95.ru
55	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	1	0	0		www.urok95.ru
56	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Хандош. 9с.						
57	Хандош.	1	0	0		www.urok95.ru
58	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/
59	Хандош.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
60	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		www.urok95.ru
61	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
62	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		www.urok95.ru
63	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
64	Хандешнашца ЦА, МА нийсайаздар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
65	Талламан диктант.	1	1	0		диктант
Шарахь 1амийнарг карладаккхар. 3 с.						
66	Г1алаташ т1ехь болх.Текст	1	0	0		www.urok95.ru
67	Дешан х1оттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/
68	Къамелан дакъош	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
Программица сахътийн барам		68	4	4		

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

4 класс

№ п/ п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс.
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1	Дош. Предложени. Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
2	Предложенин меженаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
3	Текстийн тайпанаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
4	Талламан болх	1	1	0		Диктант
5	Глалаташ тлехь болх Аьзнаш а, элпаш а	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
6	Аьзнаш а, элпаш а Дешдакъя	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
7	Дешан хлоттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
8	Чолхе дешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
9	Дешхьалхенийн нийсайаздар. Дешхьалхе, дештлаьхье.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
10	Къасторан ь,ь хьаьркаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
11	Къамелан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/

						ps95.ru/dikdosham/
12	Къамелан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
13	Къамелан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
14	Изложенина кечам бар (аг1о 43).	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
15	Изложени. ШЕРАН ЗАМАНАШ.	1	0	1		Изложени
16	Предложенин цхъанатайпа нара меженаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
17	Предложенин цхъанатайпанара меженаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
18	Предложенин цхъанатайпанара меженаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
19	Талламан болх	1	1	0		Диктант
20	Г1алаташ т1ехъ болх. Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
21	Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
22	Ц1ердош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
23	Ц1ердешнийн дожарш.Ц1ерниг дожар	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
24	Доланиг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
25	Лург дожар	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/

						ps95.ru/dikdosham/
26	Дийриг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
27	Кобчалниг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
28	Хотгалург дожар	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
29	Меттигниг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
30	Дустург дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
31	Цердешнийн легарш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
32	Цердешнийн легарш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
33	Сочинени «1а» (аг1о 73) (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
34	Сочинени «1а»	1	0	1		Сочинени
35	Цердешнийн дукхаллин терахь.					https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
36	Билгалдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
37	Талламан болх.	1	1	0		Диктант
38	Галаташ т1ехь болх.. Билгалдош.	1	0	0		
39	Лааме а,лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
40	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

41	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
42	Билгалдешнийн хьалхара легар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
43	Билгалдешнийн шолг1а легар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
44	Карладаккхар, т1еч1аг1дар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
45	Терахъдош. Масаллин а, рог1аллин а терахъдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
46	Масаллин а, рог1аллин а терахъдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
47	Ц1ерметдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
48	Йаххыйн ц1ерметдешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
49	Йаххыйн ц1ерметдешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
50	Изложени («Ши накъост» аг1о 107) (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
51	Изложени «Ши накъост»	1	0	1		Изложени
52	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
53	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
54	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

55	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
56	Хандешан карара хан	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
57	Хандешан йахана хан	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
58	Хандешан йоглу хан	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
59	Хандешнашца цаман нийсайаздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
60	Чолхе предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
61	Чолхе предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
	Тедерзар – 1с.					
62	Тедерзар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
63	1амийнарг карладаккхар. Предложени.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
64	Дешан хлоттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
65	Талламан диктант.	1	1	0		Диктант
66	Галаташна тлехъ болх бар. Къмалан дакъош.	1	0	0		
67	Къмалан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
68	Шарахъ 1амийначун жам1 дар.	1	0	0		

ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ	68	4	3	
-------------------------------	----	---	---	--

Хьехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
2. Учебник Э.Х.Солтаханов., И.Э.Солтаханов., С.Э.Эдилов., «Нохчийн мотт» 4класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
3. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

1. Эдилов С.Э. Ловзуш, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Играя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 с.
2. Эдилов С. Э. Изложени йазйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аг1о.
3. Эдилов С. Э. Сочинени йазйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аг1о.

Хаамийн-ресурсийн латтор

1. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus>
2. Образовательный портал «Чеченская электронная школа»
//URL: <https://desharkho.ru>
3. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru>